

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

Diplomová práce

*Proměny pohledu na postavení ženy v životě
rodinném, profesním a společenském v evropském
kontextu od druhé poloviny 19. století do konce první
poloviny 20. století*

Zpracovala: Lucie Čermáková

Konzultant diplomové práce: JUDr. et PhDr. Stanislav Balík

Plzeň 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen, 2012

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce JUDr. et PhDr. Stanislavu Balíkovi za vedení práce, za podporu při výběru tématu, odborné konzultace, podnětné připomínky k textu a vřelý přístup.

OBSAH

PŘEDMLUVA	6
ÚVOD	8
1 POSTAVENÍ ŽENY V OBDOBÍ OD 2. POLOVINY 19. STOLETÍ DO 1. SVĚTOVÉ VÁLKY	9
1.1 Postavení žen ve Francii.....	9
1.1.1 Postavení žen de iure	9
1.1.2 Postavení žen de facto	12
1.1.2.1 Postavení žen v životě rodinném	12
1.1.2.2 Postavení žen v životě profesním.....	14
1.1.2.3 Postavení ženy v životě společenském.....	16
1.2 Postavení žen v Německu	18
1.2.1 Postavení žen de iure	18
1.2.2 Postavení žen de facto	20
1.2.2.1 Postavení žen v životě rodinném	20
1.2.2.2 Postavení žen v životě profesním.....	21
1.2.2.3 Postavení ženy v životě společenském.....	22
1.3 Postavení žen v Rakousko-Uherské monarchii.....	23
1.3.1 Postavení žen de iure	23
1.3.2 Postavení žen de facto	28
1.3.2.1 Postavení žen v životě rodinném	28
1.3.2.2 Postavení žen v životě profesním.....	30
1.3.2.3 Postavení žen v životě společenském.....	34
2 OBDOBÍ PO 1. SVĚTOVÉ VÁLCE - POČÁTEK EMANCIPACE ŽEN .	39
2.1 Postavení žen ve Francii.....	39
2.1.1 Postavení žen de iure	39
2.1.2 Postavení žen de facto	40
2.1.2.1 Postavení žen v životě rodinném	40
2.1.2.2 Postavení žen v životě profesním.....	40
2.1.2.3 Postavení žen v životě společenském.....	41
2.2 Postavení žen v Německu	43
2.2.1 Postavení žen de iure	43
2.2.2 Postavení žen de facto	44
2.2.2.1 Postavení žen v životě rodinném	44
2.2.2.2 Postavení žen v životě profesním.....	45
2.2.2.3 Postavení žen v životě společenském.....	45

2.3 Postavení žen v Rakousko-Uherské monarchii.....	46
2.3.1 Postavení žen de iure	46
2.3.2 Postavení žen de facto	50
2.3.2.1 Postavení žen v životě rodinném	50
2.3.2.2 Postavení žen v životě profesním.....	51
2.3.2.3 Postavení žen v životě společenském.....	55
3 MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ – ZAPOJENÍ ŽEN DO SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA A DOKONČENÍ EMANCIPACE.....	59
3.1 Postavení žen ve Francii.....	59
3.1.1 Postavení žen de iure	59
3.1.2 Postavení žen de facto	59
3.1.2.1 Postavení žen v životě rodinném	59
3.1.2.2 Postavení žen v životě profesním.....	60
3.1.2.3 Postavení žen v životě společenském.....	61
3.2 Postavení žen v Německu	62
3.2.1 Postavení žen de iure	62
3.2.2 Postavení žen de facto	64
3.2.2.1 Postavení žen v životě rodinném	64
3.2.2.2 Postavení žen v životě profesním.....	64
3.2.2.3 Postavení žen v životě společenském.....	65
3.3 Postavení žen v Československé republice	66
3.3.1 Postavení žen de iure	66
3.3.2 Postavení žen de facto	68
3.3.2.1 Postavení žen v životě rodinném	68
3.3.2.2 Postavení žen v životě profesním.....	69
3.3.2.3 Postavení žen v životě společenském.....	71
ZÁVĚR.....	75
CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ.....	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79

PŘEDMLUVA

Studium žen na vysokých školách, volební právo pro ženy, ženy v politice či dokonce ženy jako kandidátky na prezidenta, ženy ve vedení obchodních společností, ženy jako uznávané vědkyně – to vše se nám dnes zdá jako samozřejmost. Jenže ještě před sto lety byl toto pro mnoho žen neuskutečnitelný sen. To, co dnes považujeme za samozřejmost, totiž jiné ženy musely tvrdě vybojovat. Jen díky nim přestaly být ženy považovány za méněcenné bytosti. A jen díky nim se tyto změny postupně dostávaly i do právních předpisů.

Motivem pro zpracování tohoto tématu pro mě byl především osud Anděly Kozákové-Jírové, první české právničky. Dnes se to zdá těžko uvěřitelné, ale studium na právnické fakultě bylo ženám v českých zemích až do roku 1918 zapovězeno. Anděla Kozáková-Jírová vystudovala právnickou fakultu s nejlepším možným prospěchem, i přesto měla po dokončení školy těžkou situaci. Ústava sice zakládala rovnoprávnost mezi muži a ženami, praxe však vypadala úplně jinak. Teprve tři roky poté, co Anděla Kozáková-Jírová právnickou fakultu absolvovala, bylo ženám zpřístupněno notářství, a Anděla Kozáková-Jírová se tak stala první českou notářkou.

Cílem této práce je zaměřit pozornost na to, jak postavení žen upravovaly právní předpisy, a srovnat úpravu *de iure* s faktickým postavením žen v běžném životě, konkrétně v jejich životě rodinném, profesním a společenském. Důležitým úkolem práce je nejen ukázat, jak právní předpisy na ženy nahlížely, ale také upozornit na skutečnost, že právní předpisy, které vznikaly proto, aby zlepšily postavení žen, nevznikly samy od sebe. V jejich vznik vyústila teprve dlouhodobá činnost žen, kterým nebyl jejich osud lhostejný. A díky kterým dnes považujeme svou rovnoprávnost s muži za samozřejmou.

Práce je rozdělena z hlediska časového do tří kapitol. První kapitola mapuje období od druhé poloviny 19. století do počátku 1. světové války, kdy po Velké francouzské revoluci dochází ke společenským změnám a také ke změnám v nahlížení na postavení žen. Druhá kapitola se zabývá obdobím po první světové válce, úkolem této kapitoly je popsat vliv první světové války na počátky ženské emancipace. Třetí kapitola se zaměřuje na období meziválečné, tedy období od roku 1920 do počátku druhé světové války, kdy dochází k dokončování ženské emancipace, ale v důsledku nastupující války zároveň ke zhoršení postavení žen. Práce zkoumá tuto problematiku z hlediska tří

evropských zemí, a to Francie, Německa a Rakousko-Uherské monarchie, kde jsou centem zájmu práce hlavně české země a posléze Československá republika. Úkolem závěru práce je komparace postavení žen v těchto zemích.

ÚVOD

Počátek tématu diplomové práce spadá do období druhé poloviny 19. století, ovšem je nutné zmínit i výrazné události, které tomuto období předcházely.

Pro celé evropské dějiny měla nesmírný význam Velká francouzská revoluce, která položila základ moderní doby. Francouzská revoluce však měla význam i pro postavení žen. V době francouzské revoluce si ženy poprvé uvědomily, že jejich podřízenost mužům je plodem soustředěné ideologie. Požadovaly stejné občanství jako muži, navrhovaly, aby se po bok generálním stavům postavilo stavovské shromáždění složené z žen. Ženy se zapojovaly i do dění v revolučních dnech. „Jestliže útok na Bastilu ze 14. července proběhl především jako mužská záležitost, potom byla říjnová revolta z velké části věcí žen.“¹

Evropa se díky francouzské revoluci začala vážně zabývat osvícenskými myšlenkami o rovnosti lidí a lidských právech. Ovšem ve všech prohlášeních převážně mužských myslitelů nebyla ani jediná zmínka o tom, že by tato práva měly dostat i ženy, a to dokonce ani jako hypotetická práva. Očekávání žen, že tato doba přinese změnu jejich postavení, tak zůstala nenaplněna. Změnu pak nepřinesl ani převrat 18. brumairu 1799. Císař Napoleon občanství žen neuznával.²

Změny ve společnosti na počátku 19. století se odrazily i ve vzniku několika nových právních kodifikací ovlivňujících podstatnou část Evropy, jakými byly francouzský Code civil z roku 1804, Všeobecné pruské zemské právo z roku 1794 či rakouský Všeobecný občanský zákoník z roku 1811. Ani jedna ze zmiňovaných kodifikací, které se zakládaly na přirozeném právu a osvícenských myšlenkách rovnosti a svobody, však postavení žen nezměnila. Na svou revoluci se ženy musely počkat až na počátek 20. století.

---

¹ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 55.

² ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 8.

1 POSTAVENÍ ŽENY V OBDOBÍ OD 2. POLOVINY 19. STOLETÍ DO 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

1.1 Postavení žen ve Francii

1.1.1 Postavení žen de iure

Za vlády císaře Napoleona ve Francii bylo vydáno pět kodexů, roku 1804 *Code civil des Français* (občanský zákoník Francouzů), který se později označoval jako *Code Napoleon* nebo jen *Code civil*, roku 1806 pak *Code de procédure civil* (zákoník občanského soudního řízení), roku 1807 *Code de commerce* (obchodní zákoník), roku 1808 *Code d'instruction criminelle* (zákoník trestního soudního řízení) a roku 1810 *Code pénal* (trestní zákoník).³ Největšího uznání z těchto kodifikací dosáhl občanský zákoník *Code civil*, jehož význam přesáhl i francouzské hranice. Působnost *Code civil* pokrývala i státy, které napoleonské armády dobyly, tedy západní části Německa (v rýnských oblastech a Bádensku platil až do konce 19. století), Polsko, Itálii, Nizozemí či Španělsko. V Belgii, Lucembursku, Egyptě, Rumunsku a jihoamerických státech pak sloužil jako podklad vlastních národních kodifikací.⁴

Typickým rysem *Code civil* byla jeho jasnost, přesnost formulací a zároveň také značná míra obecnosti jednotlivých ustanovení, která poskytovala relativní volnost soudci při jejich aplikaci a zároveň mu ukládala povinnost nalézat spravedlnost. Flexibilita *Code civil* umožnila jeho nebyvale dlouhou životnost. S jistými nutnými změnami, totiž platí dodnes.⁵

Hlavními principy zákoníku byly laickost, osobitost, svoboda, rovnost a svrchovanost. Laickost vyjadřovala definitivní oddělení občanského práva od práva kanonického. Osobitost znamenala, že člověk má svobodu si vybrat si, co bude dělat, k čemu se zaváže a k čemu nikoli a zároveň, že nese důsledky za své počínání. Princip svobody vyjadřoval svobodu osobní i ekonomickou.

---

³ BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav, ml., *Právní dějiny evropských zemí a USA*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s. 198.

⁴ BALÍK, Stanislav, a kol. *Dějiny státu a práva za kapitalismu do roku 1945: určeno pro posl. fak. právnické*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. s. 111

⁵ KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. s. 118

Princip rovnosti, který znamenal, že všichni jsou si rovni v právech, se však vztahoval pouze na mužské svobodné jedince. Princip svrchovanosti spočíval v nadřazeném postavení jedné osoby nad druhou. Tato svrchovanost se projevovala zejména v rodinných vztazích, mezi manželem a manželkou, mezi otcem a dětmi, v závazkovém právu pak mezi pronajímatelem a nájemcem či mezi pánem a sluhou. Code civil tak byl především zákoníkem pro otce rodin, pány a statkáře.⁶

Odpovědi na otázku, jaké postavení přiznával Code civil ženě, nalezneme zejména v ustanoveních o rodinném právu. Rodinné právo bylo upraveno v Knize I., která se zabývala osobním stavem, sňatkem, vztahy mezi rodiči a dětmi a poručnictvím a také v Knize III., která upravovala svatební smlouvy dědění a dary. Dle článku 165 se manželství uzavíralo veřejně před občanským úředníkem podle bydliště jedné ze dvou stran. Code civil tak zavedl povinný civilní sňatek a tím uzákonil odluku církve od státu. Muži mohli uzavírat manželství v 18 letech a ženy v 15 letech s povolením v závažných případech, jakým mohlo být například otěhotnění. Ke sňatku bylo zapotřebí souhlasu rodičů obou snoubenců popřípadě jiných žijících předků. Sňatky mezi bratrancem a sestřenicí možné byly, zakázané pak byly mezi přímými příbuznými, otcem a dcerou, matkou a synem, bratrem a sestrou, švagrem a švagrovou, tetou a synovcem, neteří a strýcem. Neplatnost manželství byla dána z důvodů bigamie, pohlavní nevypěstlosti, incestu, chybějícího svobodného souhlasu manželů, nedodržení předepsané formy či omylu v osobě.⁷

Zánik manželství upravoval článek 278. Důvodem zániku byla smrt jednoho z manželů a rozvod ze zákona nebo ze vzájemného souhlasu, u kterého byl třeba kromě souhlasu manželů také souhlas rodičů obou manželů či jiných žijících předků. Dle článku 229 a 230 byl rozvod možný z důvodu cizoložství, a to jak ženy, tak muže. Další důvody rozluky manželství stanovil článek 230, a to výtržnosti, kruté nakládání nebo těžké urážky jednoho manžela

---

⁶ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. *Rodinné právo dle Napoleonova Code civil*. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. s. 261.

⁷ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. *Rodinné právo dle Napoleonova Code civil*. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. s. 262.

vůči druhému. Vzájemný souhlas manželů nebyl možný v případě, že manželovi bylo méně než 25 let a manželce méně než 21 let, vzájemný souhlas bylo navíc možné udělit až po dvou letech manželství. Důsledkem rozvodu byl zánik majetkového společenství manželů. Žena se stejně jako vdova nemohla po dobu deseti měsíců od rozvodu znovu vdát a také manžel, který byl usvědčený z cizoložství, se do deseti měsíců od rozvodu nesměl oženit se svou souložnicí. Děti byly svěřovány jednomu z rodičů zpravidla tomu, kdo rozvod nezavinil.⁸ Možnost rozvodu manželství však byla zrušena již v roce 1816, důvodem bylo jeho odporování veřejnému mínění a náboženství otců. Znovu byl rozvod zaveden v roce 1884, a to pouze ze závažných důvodů jako krutost, vážné bezpráví, odsouzení a cizoložství.⁹

Postavení ženy charakterizuje především článek 213: „Manžel má ochranu nad ženou a žena je povinna poslouchati manžela.“ Články 214 a 215 stanoví, že žena musela s mužem společně žít a následovat ho do místa jeho pobytu, nemohla nabývat ani pozbývat majetku, provozovat živnost, přijmout zaměstnání a vystupovat u soudu bez svolení manžela. Majetkové vztahy manželů byly stanoveny svatební smlouvou uzavřenou před manželstvím. Pokud svatební smlouva uzavřena nebyla, přecházel majetek ženy automaticky pod mužovu správu. Muž byl hlavou rodiny nejen ve vztahu k ženě, ale také k dětem, přičemž moc otcovská dominovala nad mateřskou. Děti zůstávaly v moci otcovské do plnoletosti, tedy do 21 let. Dle Code civil neměly nemanželské děti vůči otci žádné nároky a naopak otec neměl žádné povinnosti vůči nim. Otec mohl své otcovství dobrovolně uznat, avšak nucen matkou k tomu být nemohl.¹⁰

Lze shrnout, že Code civil byl veskrze patriarchálním zákoníkem, který potlačoval veškerou individualitu ženy a její práva a ekonomickou

---

⁸ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. *Rodinné právo dle Napoleonova Code civil*. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. s. 263.

⁹ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. *Rodinné právo dle Napoleonova Code civil*. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. s. 266.

¹⁰ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. *Rodinné právo dle Napoleonova Code civil*. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. s. 264.

soběstačnost. „Při bližší pohledu na něj je třeba konstatovat, že měl represivní povahu a byl méně demokratický a občanský, než jak bývá obvykle chápán.“¹¹

Ani další z napoleonských kodifikací pak nebyly ženám nakloněny. Například podle trestního zákoníku z roku 1810 se tvrdě trestala ženská nevěra. Nevěra mužů byla trestána nižšími tresty a navíc pouze za podmínky, že se muž dopustil nevěry ve společném bytě.¹²

1.1.2 Postavení žen de facto

Napoleonské kodifikace nepřiznaly ženám mnoho práv. Jaká ale byla jejich situace v praktickém životě? Následující kapitoly se zaměří především na způsob života žen v období od druhé poloviny 19. století do počátku 1. světové války ve Francii.

1.1.2.1 Postavení žen v životě rodinném

Prvořadým místem, kde se žena ve druhé polovině 19. století mohla realizovat, byla domácnost a její rodina. Celoevropsky uznávaná ideologie oddělených sfér stanovila, že ženy mají obývat sféru domova a muži sféru světa, práce, politiky a zábavy. Tato ideologie nazývaná též ideologie rodinného krbu znamenala pro mnohé ženy ideologií uvěznění. O oddělených sférách se totiž v tomto období hovořilo mnohem častěji než o právech žen.¹³ Kořeny této ideologie můžeme nalézt již v dílech filozofa Jaena Jacquese Rousseaua. „Na ženě je nejvíce žádoucí její laskavost, aby poslouchala tvora tak nedokonalého, jako je muž, tvora často krutého a vždycky špatného. Měla by se brzy naučit podvolit se bezpráví a bez protestů snášet křivdy, kterých se jí od manžela dostává.“¹⁴

Od dívek se především očekávalo, že se provdají, velká část jejich dětství se tedy zabývala přípravou na tuto možnost. Ovšem i přesto, že dle zákona byla manželka podřízena svému manželovi a byla definována jako jeho vlastnictví, zaručovalo ženě postavení manželky i jisté klady. V průběhu 19. století došlo

---

¹¹ KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. s. 119

¹² BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 89.

¹³ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 9.

¹⁴ ROUSSEAU, Jean Jacques. *Emil čili O vychování*. Přerov: Fr. Bayer, 1907. s. 399.

v oblasti manželství k některým změnám, které se vysvětlují jako přechod od patriarchální formy manželství k manželství založenému na vzájemnosti. V manželství se řešilo rozdělení moci a autority, využívání zdrojů i dělba práce. Je nesporné, že větší materiální zdroje mužů podpíraly jejich autoritu a moc, avšak v praxi většina párů usilovala o pracovní vztah založený na partnerství, v němž by se oba manželé doplňovali. Pro některé nešťastnice bylo manželství tyranií, ale většině žen poskytovalo jakousi mocenskou základnu v domácnosti, zdroj osobního emočního uspokojení, zdroj ekonomické podpory a zajištění i záruku váženosti.¹⁵ Období druhé poloviny 19. století, je tedy dobou, kdy se patriarchální manželství stalo pro většinu žen zcela nepřijatelným.

Rozvod manželství byl napoleonským Code civil sice umožněn, ovšem jen do roku 1816. V praxi byl rozvod dle Code civil velice formální a komplikovanou záležitostí, a proto nebyl příliš využíván.¹⁶ Znovu byl rozvod povolen až v roce 1884, i tak se ale v 19. století rozvedlo jen velmi málo manželství. Když k rozvodu manželství přeci jen došlo, neměla žena při řízení o rozvodu lehkou pozici. Žena a muž nebyli u soudu považováni za rovnoprávné. Pokud šlo o rozvod z důvodu cizoložství, bylo ženini cizoložství považováno za větší hrozbu z důvodu možnosti otěhotnění a porození dítěte, jehož otec není jistý. Většinu žádostí o rozvod podávali muži, to bylo částečně odrazem nespravedlivého zákona a částečně i důkazem, že muži byli vůči nevěře svých manželek méně tolerantní, než tomu bylo naopak. Cizoložná žena totiž byla nebezpečná.¹⁷

Častěji než rozvodem, skončilo manželství v 19. století smrtí jednoho z manželů. Na sklonku 19. století ve Francii tvořily vdovy čtyřicet tři procent všech žen nad padesát let a z těch, které se v roce 1891 dožily sedmdesáti let, téměř sedmdesát procent ztratilo manžela. Bylo to dáno hlavně tím, že ženy se v této době vdávaly mladší než muži a dožívaly se vyššího věku. Na rozdíl

---

¹⁵ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 71 - 79.

¹⁶ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. *Rodinné právo dle Napoleonova Code civil*. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. s. 263.

¹⁷ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 87 - 88.

od vdovců, kteří byli většinou závislí na ženské domácí práci, se vdova málokdy znovu provdala.¹⁸

1.1.2.2 Postavení žen v životě profesním

V 19. století se kladl důraz především na roli žen v rodině. I starost o domácnost se však dá definovat jako práce. Ženy se musely postarat o domácí hospodářství, výchovu dětí, uvážlivé zacházení s mužovými příjmy, správu majetku, společenskou reprezentaci či o rodinné oslavy.¹⁹ Pokud ženy opravdu vykonávaly povolání, byly nejčastěji zaměstnávány v oblasti zemědělství. Vlivem průmyslové revoluce a industrializace se z žen stávaly také dělnice. Přesné údaje o podílu žen na trhu práce v tomto období jsou těžko zjistitelné. Úředníci při sčítání lidu zaznamenávali nižší počet pracujících žen, než dopovídal skutečnosti.²⁰ Neregistrovali totiž četné činnosti, jimiž si ženy zaopatřovaly peníze, například domácí práce, hlídání dětí, pomoc v mužově obchodě, sbírání klasů při žních či praní prádla pro jiné domácnosti.²¹ Dle údajů ze sčítání obyvatelstva z let 1895 až 1911, pracovalo ve Francii padesát procent pracujících žen v zemědělství, patnáct procent vykonávalo osobní službu v domácnosti a třicet pět procent pracovalo ve výrobě. Ve Francii a dalších průmyslových zemích jako byla Velká Británie, Belgie a Německo počet žen zaměstnaných ve výrobě rostl, zatímco počet žen zaměstnaných v zemědělství klesal.²² Podíl zaměstnaných žen ku práceschopným byl ve Francii v osmdesátých letech 19. století čtyřicet procent.²³ První zkušeností s placenou prací byla pro většinu žen služba v domácnosti, ať již se jednalo o docházení nebo o trvalou práci v domě. Tato práce pro mladé ženy často představovala cestu z venkova do města a odtud

---

¹⁸ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 96.

¹⁹ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 127.

²⁰ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 176.

²¹ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 127.

²² ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 178.

²³ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 141.

do továrny s pravidelnou pracovní dobou a mzdou.²⁴ V oblasti průmyslu byly ženy nejčastěji zaměstnávány v textilních továrnách, například v severní Francii pracovaly v přádelnách zpracujících bavlnu. Ženy a děti byly v těchto dobách levnou pracovní silou. Na ženy pracující v továrnách se pak pohlíželo jako na ty, které se vymanily ze své společenské a rodinné role.²⁵ Za to byly také mnohými kritizovány. Po všeobecném vyloučení žen z průmyslové práce nebo dokonce z výdělečné činnosti vůbec nejhlasitěji volaly odbory a katolická církev. Odpor odborů byl zaměřen na hlavní úlohu žen v industrializačním procesu, tedy jejich levnou práci. Ovšem kdyby nebylo práce tisíců pracujících žen, průmyslová revoluce by nikdy neproběhla tak, jak proběhla.²⁶

S růstem počtu zaměstnaných žen začaly vznikat ustanovení zákonů chránící ženy. Jednalo se o zákaz noční práce pro ženy, který byl ve Francii uzákoněn v roce 1892 (například ve Španělsku až v roce 1912). Zakázány byly také velmi těžké práce a zdraví poškozující práce žen. Pracovní doba žen byla ve Francii roku 1892 omezena na jedenáct hodin. Ochrana dělnic se stala mezinárodním tématem, které se projednávalo i na mezinárodních konferencích, z nichž roku 1919 vzešel Mezinárodní úřad práce v Ženevě. Na těchto konferencích vystoupily k danému tématu i ženy, a to i přesto že neměly v legislativě žádný hlas.²⁷

K lepšímu uplatnění žen na trhu práce byl nutný přístup žen ke vzdělání. Na počátku 19. století ovšem nebyl zájem na tom, aby ženy byly vzdělané, a když se vzdělávaly, tak v oblasti, která je měla připravit na jejich budoucí život matky a manželky. I císař Napoleon vyjádřil u příležitosti založení školy pro dcery důstojníků a státních úředníků v roce 1807 tehdy běžný názor. Nová škola podle něj měla za cíl vychovávat dobré manželky a hospodyně. Povinná školní docházka byla ve Francii zavedena v roce 1882. Vzdělání dívek se ve Francii na konci 19. století prolínalo s představou služby a sebeobětování.

---

²⁴ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 137.

²⁵ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 180.

²⁶ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 142.

²⁷ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 209.

Dokonce i učebnice zobrazovaly dívky, jak se svědomitě věnují svým rodinám, přičemž potlačují své vlastní tužby ve prospěch většího dobra.²⁸

Vysokoškolské vzdělání znamenalo pro ženy prostředek k osvobození a vlastnímu rozvoji. Pro ženy, které usilovaly o profesionální dráhu, bylo důležité nejen navštěvovat výuku na univerzitě, ale také absolvovat celé studium a získat titul. Ve většině zemí Evropy ovšem ženy narážely na odpor mužů. Výjimkou byla boloňská univerzita v Itálii, která se již koncem osmnáctého století mohla pochlubit dvěma čestnými profesorkami, jimiž byly Laura Bassi, profesorka fyziky, a Maria Agnesi, profesorka matematiky a morální filozofie.²⁹ Ve Francii na konci 19. století mohly ženy studovat pouze na soukromých vysokých školách. Roku 1880 byly na základě zákona poslance Camilla Sée zakládány dívčí střední a vysoké školy. O rok později zavedl francouzský ministr školství Jules Ferry bezplatné světské vzdělání pro chlapce i dívky. Vznik veřejných dívčích škol měl také pozitivní vedlejší účinek. Pro výuku dívek bylo zapotřebí tisíců nových učitelek, a proto byly v Paříži za tímto účelem založeny dva nové učitelské instituty. Do roku 1914 získalo přístup do francouzských vyšších škol přes dva a půl tisíce dívek. Do roku 1900 pak ženy mohly studovat na většině evropských univerzit, avšak ne vždy za stejných podmínek jako mužští studenti. Ani po absolvování univerzity neměly ženy stejné postavení jako muži. Například absolventky lékařských fakult narážely v prestižních nemocnicích na odpor a byly nuceny pracovat v méně významných a hůře placených odvětvích, jako byly ústavy pro choromyslné, chudobince a nemocnice pro ženy. Tato situace vedla k tomu, že mnohé ženy odcházely za prací do kolonií.³⁰

1.1.2.3 Postavení ženy v životě společenském

Po většinu 19. století neměly evropské ženy občanská práva. Navzdory vlnám demokratických revolucí a politickým reformám zůstaly ženy z oficiálního dějiště politické moci a politického zastoupení až do konce století vyloučeny.³¹

---

²⁸ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 59 - 62.

²⁹ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 271.

³⁰ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 274 - 277.

³¹ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 212.

V průběhu revolučního roku 1848 napříč Evropou to vypadalo, jako by se opakovala francouzská revoluční zkušenost. Účast žen na revolučním hnutí byla přijímána, ale neznamenovalo to, že by ženám měla být poskytnuta občanská práva. Francouzská Deklarace všeobecného volebního práva z roku 1848 ženy výslovně vyloučila. Potlačování veřejných politických aktivit žen bylo dokonce ještě tvrdší než v roce 1793. Ve Francii byly zavírány ženské kluby a byla omezována jejich svoboda sdružování a projevu. I přesto, že revoluční dění v roce 1848 skončilo pro ženy neuspokojivě, považují mnozí toto období za počátek ženského hnutí v Evropě.³²

V mnoha ohledech se rok 1848 podobal dění z počátku Velké francouzské revoluce, jen se tentokrát vše odehrávalo v širším evropském měřítku. I v roce 1848 stály na počátku politických a hospodářských nepokojů v čele protestů na ulicích ženy. Ženy účastníci se revolučního dění v roce 1848 se od žen z doby francouzské revoluce lišily povahou svých požadavků a zralostí myšlenek, které byly důsledkem několika desetiletí politické angažovanosti.³³ Francouzské ženy požadovaly především volební právo. Tyto ženy se začaly označovat jako sufražetky (od slova *suffragium*, znamenající hlasovací právo). Již v počátcích revoluce v roce 1848 vzniklo ve Francii v okruhu časopisu *La Voix des femmes* rané ženské hnutí složené z umělkyně, dělnic, spisovatelek či učitelek. Jejich požadavkem byla plná občanská, politická a sociální práva. V mezinárodním srovnání lze toto hnutí považovat v politickém smyslu za nejpokrokovější. Od osmdesátých let 19. století byla ve Francii za nejaktivnější sufražetku považována Hubertine Auclert, která v roce 1876 založila výbor za ženské volební právo. Během jedné generace se ze suffragismu vytvořilo mezinárodní hnutí. Další impulz toto hnutí získalo v roce 1893, když Nový Zéland jako první země světa umožnil ženám účast na politice aktivním volebním právem. V Evropě to bylo Finsko, které jako první umožnilo ženám volit do národního parlamentu, a to v roce 1906. Francie byla paradoxně

---

³² ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 221.

³³ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 222.

mezi posledními evropskými státy, které ženám volení právo přiznaly, stalo se tak až v roce 1946.³⁴

Reflexi společenského postavení žen této doby můžeme nalézt také v dílech představitelů francouzského realismu, jež věrně zobrazují život francouzské společnosti a na jednotlivých postavách ukazují její morální úpadek. Jedná se především o díla Honoré de Balzaca či Guy de Maupassanta. Konkrétně z románu Guy de Maupassanta *Miláček* je patrné, že postavení žen ve společnosti na konci 19. století v Paříži nebylo zcela bezvýznamné. Bohaté Pařížanky sice nepracovaly, nemohly volit ani se jinak účastnit politiky, avšak i ony si dokázaly vytvořit společenský vliv. Právě díky tomu, že si hlavní hrdina tohoto románu dokázal získat přízeň vlivných a bohatých žen, podařilo se mu stoupat na společenském žebříku a stát se z chudého člověka člověkem všemi uznávaným vlivným a bohatým.

1.2 Postavení žen v Německu

1.2.1 Postavení žen de iure

Ve druhé polovině 19. století nebyla právní úprava na území Německa jednotná. Vestfálský mír a následný vývoj v Německu stvrdil suverenitu panovníků jednotlivých teritorií, která se projevovala tak, že ustala říšská normotvorba a právní řády jednotlivých součástí říše se vyvíjely zcela samostatně. Nejvýraznějším rysem zákonodárné činnosti v tomto období bylo vydávání přirozenoprávních kodifikací. První vznikly již v polovině 18. století v Bavorsku. Kurfiřt zde nejprve vyhlásil v roce 1751 *Codex juris Bavarici criminalis* (trestní zákoník), v roce 1753 *Codex juris Bavarici judiciarii* (soudní řád civilní) a nakonec v roce 1756 *Codex Maximilianeus Bavaricus civilis* (občanský zákoník).³⁵ Přirozenoprávním požadavkům však tyto kodifikace odpovídaly jen v omezené míře. Důkazem toho je i vymezení vztahu mezi mužem a ženou, které je sice založeno na obsáhlé proklamaci o rovnosti pohlaví v § 2 Codexu Maximilianeus, avšak ve skutečnosti je realizováno prostřednictvím řady omezení v neprospěch žen. Codex Maximilianeus platil po různých novelách

---

³⁴ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 168 - 172.

³⁵ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel, a kol. *Právní dějiny: Státy západní Evropy a USA*. Brno: Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 1999. s. 74.

jako *Bayerisches Landrecht* až do roku 1900, kdy nabyl platnosti občanský zákoník zvaný BGB.³⁶

Na konci 18. století dospěly k závěru také kodifikační práce v Prusku. Jejich prvními dílčími výsledky bylo přijetí procesního řádu v roce 1781 a hypotekárního řádu v roce 1783, završilo je monumentální Všeobecné pruské právo neboli *Allgemeines Landrecht für die preussischen* z roku 1794.³⁷ Jednalo se o jedinou kodifikaci veškerého práva na území Pruska. Kodifikační práce zde byly ukončeny v roce 1805, kdy byl vydán trestní řád. Základním znakem Všeobecného pruského práva je jeho univerzální charakter, neboť v jedné sbírce byly shrnuty předpisy ze všech odvětví práva. Nalezneme zde jak právo ústavní a správní, tak i občanské, rodinné a trestní. Tomu také odpovídá rozsah Všeobecného pruského práva, tedy devatenáct tisíc paragrafů. Postavení žen upravuje díl druhý, který je věnován postavení jednotlivce. § 184 Hlavy I. tohoto dílu stanoví, že muž je hlavou manželského společenství; a jeho rozhodnutí je ve společných záležitostech rozhodující. Dle § 205 přechází uzavřením manželství správa jmění ženy na muže. V Hlavě II. tohoto dílu jsou pak stanoveny vzájemná práva rodičů a dětí. Ženám se zde ukládá povinnost kojit své dítě. O tom, jak dlouho, však dle § 68 rozhoduje muž.³⁸ Otec také rozhoduje o tom, jak má být dítě vychovááno. I Všeobecné pruské právo platilo s mnohými změnami až do vydání BGB.³⁹

Nejvýznamnějším pramenem německého soukromého práva je nepochybně občanský zákoník *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB), jenž nabyl platnosti 1. ledna 1900. Po politickém a hospodářském sjednocení Německa v roce 1871 bylo vypracování jednotné kodifikace soukromého práva nezbytností. Na vytvoření toho kodexu pracovala jedenáctičlenná komise složená z ministerských úředníků a soudců od roku 1874 až do roku 1887. Inspirovali se sousedními kodifikacemi, především francouzským *Code civil* a rakouským

---

³⁶ KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. s. 110.

³⁷ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel, a kol.. *Právní dějiny: Státy západní Evropy a USA*. Brno: Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 1999. s. 74.

³⁸ § 68 Hlavy II. Části druhé Všeobecného pruského práva: „Jak dlouho však má podávat dítě prs, závisí na rozhodnutí otce.“

³⁹ KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. s. 111 - 113.

Všeobecným občanským zákoníkem. BGB je tvořen 2385 paragrafy, které jsou rozděleny do pěti knih. Postavení ženy pak upravuje hlavně kniha čtvrtá, obsahující rodinné právo. Dle § 1354 se žena sňatkem podrobuje moci svého manžela. Muži přísluší rozhodovat ve všech věcech týkajících se společného manželského života. Muž zejména stanoví bydliště a byt.⁴⁰

1.2.2 Postavení žen de facto

Situace na území Německa byla téměř shodná jako situace v zemích, kde platil Code civil. I zde zákon ženám nepřiznával mnoho práv a i zde ženy žily podobně jako ve Francii a dalších zemích Code civil. Teorií oddělných sfér byly určeny pro život v domácnosti, ale i zde se ženy snažily o zapojení do pracovního procesu, o možnost vzdělání a získání občanských práv. Následující kapitoly se zaměří zejména na to, v čem se vývoj v Německu na rozdíl od zemí Code civil lišil.

1.2.2.1 Postavení žen v životě rodinném

Život ženy v Německu ve druhé polovině 19. století byl charakterizován úslovím *Kinder – Küche – Kirche* (děti – kuchyně – kostel). Ženské hnutí toto klišé kritizovalo a *Kinder – Küche – Kirche* se stalo symbolem domáckého života, který německé feministky považovaly v Německu za zvlášť rozvinutý.⁴¹

I v Německu se tedy od ženy očekávalo, že se provdá a bude dobrou manželkou a matkou. Dle Všeobecného pruského práva a později i BGB byl hlavou rodiny manžel a žena manželstvím vstoupila do jeho moci. Po celé 19. století se však ženy napříč všemi společenskými třídami snažily zrušit napětí mezi ideálem domácího ženství a osobní autonomií. Požadovaly přinejmenším to, aby manželství bylo založeno na vzájemnosti a úctě mezi manželi. Manželství v 19. století se muselo přizpůsobit změnám, které měly vliv na domácí hospodaření a na dělbu práce v domácnosti podle pohlaví. Například v jižním Německu vedly změny ve venkovské výrobě a organizaci práce k větší autonomii žen, protože muži trávili více času mimo domov. Ženy tak začaly ovládat rodinný rozpočet, protože měly větší přístup k penězům a považovaly za svoji výsadu

---

⁴⁰ KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. s. 162 - 165.

⁴¹ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 143.

rozdělit hmotné prostředky dle svého uvážení. Muži však v tomto spatřovali zneužívání ženské moci v domácnosti a zasahování do své sféry vlivu.⁴²

Rozvod manželství byl v devatenáctém století spíše výjimkou, ve srovnání s Francií byl ovšem v Německu mnohem dostupnější. V celé Evropě existovala řada náboženských, právních a finančních překážek oficiálního rozloučení manželství. Římskokatolická církev považovala manželství za nerozlučitelné. Ale pro protestantské země jakými byly Skotsko, Švýcarsko, Nizozemí, Belgie, Švédsko, Norsko a Německo manželství neznamenovalo svátost, takže rozvod a uzavření nového manželství bylo přípustné. V Prusku byl rozvod poměrně snadno dosažitelný, před rokem 1900 se zde rozvedlo průměrně pět tisíc párů ročně, což představuje patnáct rozvodů na sto tisíc obyvatel.⁴³

1.2.2.2 Postavení žen v životě profesním

Ani v Německu neplatilo, že trh práce by byl vyhraněn pouze mužům. Ovšem i přesto, že bylo Německo na počátku 20. století jedním z nejvyspělejších průmyslových států, přes padesát procent zaměstnaných žen pracovalo kolem roku 1900 v zemědělství. Počet žen zaměstnaných ve výrobě se však stále zvyšoval. Německé ženy našly největší uplatnění v textilním průmyslu. Například mechanizované továrny na zpracování vlny, lnu, bavlny a hedvábí v Porýní byly postaveny přímo pro ženskou práci.⁴⁴

Ženy se především snažily o přístup ke vzdělání. Roku 1865 tak vznikl Všeobecný německý ženský spolek, který byl jednou z prvních ženských právních organizací, jejichž cílem bylo zlepšit přístup žen ke vzdělání. V Německu ovšem ženy narážely na odpor k rovnému přístupu žen k vyššímu vzdělání. Výrazem tohoto odporu byl i fakt, že dívky pro studium na vysoké škole musely složit maturitní zkoušku, tu bylo možné složit pouze tehdy, pokud dívka navštěvovala gymnázium, jenže v Německu žádná dívčí gymnázia neexistovala. To vedlo aktivistky k zakládání dívčích škol. Dále také v Německu panoval odpor vůči ženám lékařkám a učitelkám, proto ženy s vyšším vzděláním nejčastěji

---

⁴² ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 81 - 82.

⁴³ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 87.

⁴⁴ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 177 - 180.

vykonávaly sociální práce, což byla uznávaná forma ženského zaměstnání, protože nebyla hrozbou pro muže. Ženskou školu sociální práce založila jedna z prvních žen, které získaly doktorát na německé univerzitě, Alice Salomon.⁴⁵

1.2.2.3 Postavení ženy v životě společenském

Také německé ženy viděly v dění roku 1848 naději a příležitost ke vznesení požadavku rovnosti. Ženy si rychle uvědomily, že politické zvraty jim nabízejí možnost účasti na politickém dění. A nejen to, emancipace žen zahrnovala i širší problematiku, jako právo na práci, hodnotu ženské reprodukce, přínos ženské práce, ekonomickou nezávislost žen a podmínky manželství. Po rozeznání frankfurtského parlamentu v roce 1849 však byla revoluce v Německu poražena. Začaly být potlačovány i ženské politické aktivity. V několika německých zemích byly vydány zákony o sdružování, které ženám zakazovaly zakládat politické organizace, nebo do nich třeba i jen vstupovat. Z pohledu ženských dějin je však jasné, že revoluční dění ženám poskytlo prostor, v němž mohly formulovat své přesvědčení, že by měly být součástí nových demokracií.⁴⁶ A i když byla německá revoluce neúspěšná, neznamenal návrat do předrevoluční doby.

V dalších letech se německé ženy snažily o získání volebního práva. Všeobecný německý ženský spolek se k tomuto požadavku oficiálně přihlásil v roce 1905. Hnací silou tohoto rozhodnutí byla předsedkyně spolku Helene Lange, jejíž práce „Volební právo“ se dočkala několika vydání. Na kongresu Mezinárodní rady žen v Berlíně v roce 1904 se pak Helene Lange zasloužila o připojení volebního práva do kongresového programu. V roce 1902 založila Anita Augsburg první německý spolek, který se věnoval výhradně volebnímu právu. Spolky zaměřené pouze na agitaci ve prospěch volebního práva žen vznikaly mezi léty 1895 a 1918 na mnoha místech. V roce 1904 se spojily v Mezinárodním svazu za volební právo žen založeném v Berlíně. Z počátku

---

⁴⁵ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 270 - 271.

⁴⁶ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 220 - 225.

to bylo šest spolků, v roce 1913 jich bylo již dvacet šest a v roce 1929 padesát jedna.⁴⁷

1.3 Postavení žen v Rakousko-Uherské monarchii

1.3.1 Postavení žen de iure

Druhá polovina 19. století v Habsburské monarchii je charakterizována dualizací říše v roce 1867, kdy po porážce v prusko-rakouské válce v roce 1866 již vláda nemohla dále čelit tlaku Maďarů na nové státoprávní uspořádání. V roce 1867 tedy došlo k takzvanému rakousko-uherskému vyrovnání a říše se rozpadla na dva státní celky spojené osobou panovníka a některými společnými záležitostmi, jako je zahraniční politika, finance, vojsko. Výsledkem dualizace říše bylo také to, že každá část monarchie měla svůj vlastní právní řád. Pro výkon zákonodárné činnosti v oblasti společných záležitostí byly zřízeny tzv. delegace, tedy shromáždění tvořená šedesáti poslanci z Předlitavska a šedesáti poslanci ze Zalitavska. Zákonodárná úprava dualizace monarchie nebyla zakotvena v celoříšském zákonodárství, ale v zákonech jednotlivých částí monarchie. V Zalitavsku se tak stalo zákonným článkem č. 12/1867, v Předlitavsku pak zákonem o společných záležitostech č. 146/1867 ř.z., který byl součástí prosincové ústavy.⁴⁸

Státní celek, do kterého byly po rakousko-uherském vyrovnání začleněny české země, nesl úřední název „Celek království a zemí v říšské radě zastoupených“, běžně se pak pro těchto 17 království a zemí používalo názvu Předlitavsko. Reakcí Předlitavska na rakousko-uherské vyrovnání byla tzv. prosincová ústava, která byla vydána 21. prosince 1867. Tvořilo ji 7 zákonů, vymezujících zákonodárnou pravomoc říšské rady, obsažen byl také katalog základních práv občana, zřízení říšského soudu, nezávislost soudů, postavení císaře a vyrovnávací zákon. Kladným rysem prosincové ústavy bylo zakotvení občanských svobod, mezi nimiž byly: rovnost před zákonem, petiční právo, právo shromažďovací a spolčovací, svoboda slova a tisku aj. Negativním stránkou byla realizace těchto základních občanských svobod v rakouském právním řádu. Tyto

---

⁴⁷ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 180 - 181.

⁴⁸ MALÝ, Karel, a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2005. s. 225.

svobody totiž mohly být na základě zákona o výjimečném stavu omezeny. Prosincová ústava se i přesto stala základem dalšího boje o demokratizaci státu, zejména v oblasti volebního práva. Platila až do zániku Rakousko-Uherské monarchie.⁴⁹

Nejvýznamnějším zákonem, který platil na území Předlitavska je bezesporu občanský zákoník, který byl dne 1. června 1811 vyhlášen císařským patentem a publikován ve Sbírce zákonů soudních jako Všeobecný zákoník občanský pro veškeré německé dědičné země rakouské monarchie (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für gesamten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*). Zákoník je znám pod zkratkou německého názvu, tedy ABGB. Jednalo se o velmi rozsáhlé dílo, zákoník měl celkem 1502 paragrafů.⁵⁰ Byl projevem osvícenských a přirozenoprávních tendencí. Moderní pojetí ABGB se projevilo zejména v jeho důsledném omezení na soukromé právo, v jednotném neděleném vlastnictví a v jeho jasných a přehledných ustanoveních. Celá kodifikace tvořila systematický celek, na jehož uspořádání byl patrný vliv římských institucí.⁵¹

Ačkoli byl ABGB na svou dobu moderním zákoníkem, stále se zakládal na přesvědčení o méněcennosti ženy. Muž zde byl přímo označen za hlavu rodiny.⁵² Pojem hlava rodiny dle ABGB je však nutné vykládat odlišně od kanonického práva, podle kterého byl muž pánem ženy. „Muž jako hlava rodiny podle občanského zákoníka je odpovědný za rodinu v osobním i majetkovém směru. Tím, že muž prohlášen je za hlavu rodiny, zachovává občanský zákoník právní jednotu rodiny. To, co muž zařídil, má se státi ku podpoře životního společenství obou manželů.“⁵³ Podle § 92 manželka obdrží

---

⁴⁹ MALÝ, Karel, a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2005. s. 225 - 227.

⁵⁰ KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. s. 140 – 141.

⁵¹ BALÍK, Stanislav, a kol. *Dějiny státu a práva za kapitalismu do roku 1945: určeno pro posl. fak. právnické*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. s. 111.

⁵² § 91 ABGB: „Muž jest hlava rodiny. Jakožto hlava tato zvláště má právo, spravovati domácnost; ale také jest povinen manželku dle mohovosti své slušně živiti, a ji v každé případnosti zastupovati.“

⁵³ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl. 1., §§ 1-284. Praha: ASPI Publishing, 2002. s. 463.

mužovo jméno, je povinna ho následovat do jeho bydliště a podle sil pomáhat v domácnosti a ve výdělku a plnit jeho nařízení. Úprava manželského práva vycházela z kanonického práva. Avšak oproti kanonickému právu, kde je manželství považováno za svátost, bylo manželství dle ABGB smlouvou mezi manželi založenou na smluvní svobodě.⁵⁴ Manželství tedy může uzavřít každý, komu nebrání zákonná překážka. Překážkou k uzavření manželství mohla být například zuřivost, šílenství, nedospělost nebo nakažlivá nemoc jednoho z budoucích manželů. Od roku 1867 byl navíc pro uzavírání každého manželství potřeba politický konsens, což byl souhlas orgánu veřejné správy. Souhlas byl vázán na důkaz, že žadatel je schopen uživit sebe i svou rodinu a že je fyzicky i mravně způsobilý.⁵⁵ Manželství mohlo být prohlášeno za neplatné, pokud do něj ženy vstupovala těhotná s jiným mužem.⁵⁶ Právě pro tento případ neměla vdova vstoupit do nového manželství, pokud byla těhotná, nebo pokud o tom měla pochybnosti. Vdovy proto mohly žádat o povolení sňatku již tři měsíce po mužově smrti jen na základě dobrozdání znalců.⁵⁷ Nedodržení tohoto pravidla neznamenal neplatnost manželství, avšak pro oba manžele mělo negativní důsledky.⁵⁸ ABGB tedy koncipoval manželství jako svazek dvou nerovnoprávných subjektů, kde žena měla podřízené postavení.

---

⁵⁴ § 44 ABGB: „Rodinné poměry zakládají se smlouvou manželskou. Ve smlouvě manželské prohlašují dvě osoby různého pohlaví zákonitým způsobem svou vůli, žítí v nerozlučném společenství, ploditi děti, je vychovávatí a navzájem si pomáhati“.

⁵⁵ KADLECOVÁ, Marta. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 135 – 136.

⁵⁶ § 58 ABGB: „, Shledá-li manžel po sňatku, že jeho manželka je již těhotná s jiným, může žádati, aby manželství bylo prohlášeno za neplatné.“

⁵⁷ PALATOVÁ, Kateřina; KRAUSOVÁ, Vendula; HAVELKOVÁ, Tereza. *Žena pohledem právních norem habsburské říše druhé poloviny 19. Století*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajištění historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 503.

⁵⁸ § 121 ABGB: Nešetřiloli se toto nařízení, není sice manželství neplatné, a však žena pozbude toho, co jí muž předešlý smlouvami svadebními, smlouvou dědičnou, poslední vůlí aneb usnešením při rozloučení manželství byl pojistil; muž pak, s kterým taková žena v druhé manželství vejde, nemůže ji žádati, aby manželství bylo prohlášeno za neplatné, čehož by jinak dle § 58 žádati mohl; oba manželé pak budou dle okolností potrestáni. Narodíli se v takovém manželství dítě, a jestli alespoň pochybno, zdalíž jest od předešlého muže zplozeno, zřízení mu budiž pro obhájení práv kurátor.“

Pro zánik manželství stanovil ABGB následující možnosti: manželství mohlo být prohlášeno za neplné, mohlo být zrušeno rozlukou, smrtí jednoho z manželů nebo prohlášením za mrtvého. Avšak pro katolíky byla rozluka až do roku 1919 zakázána. Právo jim povolovalo pouze rozvod od stolu a lože, což v praxi znamenalo, že manželé spolu nemuseli žít, ale právně k zániku manželství nedošlo. Rozloučení mohli být pouze nekatolíci. U židů byla důvodem rozloučení manželství jednak vůle manžela, cizoložství nebo vzájemná dohoda. Pokud se v židovské komunitě žena dopustila cizoložství, použil muž k rozloučení manželství listu zapuzení, to ho ale nezbavovalo povinnosti předat dále žalobu o rozloučení manželství soudu.⁵⁹ Evangelíci mohli být rozloučení z důvodu cizoložství, odsouzení do žaláře na pět a více let, zlomyslného opuštění manžela, úkladů o jeho život, zlého nakládání či nepřekonatelného odporu. Právo rodičovské bylo opět založeno na výsadním postavení muže. Muž dával dítěti jméno, rozhodoval o výchově dětí a spravoval jejich majetek. V případě rozluky manželství připadly děti otci. Matce pak byly svěřovány jen chlapci do čtyř let věku a dívky do sedmi let věku. Po přijetí prosincové ústavy došlo ke zrušení politických konsensů ke sňatku. Další snahy o pokračování reformy manželského práva však byly pro odpor církve zdržovány a nakonec nebyly naplněny.⁶⁰

Trestní zákoník vydaný 27. května 1852 byl ve skutečnosti pouze novelizací předchozího trestního zákoníku z roku 1803. Zákoník byl vyhlášen pro všechny země rakouského císařství, tedy i pro Zalitavsko, a byl potvrzením tendence centralismu spojené s tzv. Bachovským absolutismem. Nejdůležitější změnou, kterou trestní zákoník přináší je rozdělení trestných činů na zločiny, přečiny a přestupky.⁶¹ Co se týče ustanovení týkajících se žen, jsou trestné činy, které mohla žena spáchat, spjaté s prostředím, ve kterém se žena nejvíce pohybovala, tedy s rodinou a domácností. Především je zde kladen důraz

---

⁵⁹ § 135 ABGB: „Dopustilali se manželka cizoložství, a dokázeli se toho, má muž právo, i mimo vůli její listem zapuzení od sebe ji propustiti. Žaloba pak na manželku učiněná, aby manželství bylo rozloučeno, má se k soudu zemskému toho okršku, ve kterém manželé řádně bydlejí, podati a jako každé jiné rozepří v tom přesejítí.“

⁶⁰ KADLECOVÁ, Marta. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 136.

⁶¹ KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. s. 132.

na roli ženy jako matky.⁶² Matce, která dítě usmrtila nebo mu úmyslně opomenula poskytnout pomoc, která je po porodu potřebná, a dítě proto zemřelo, hrozilo až doživotí, a to v případě že se jednalo o dítě manželské, pokud bylo nemanželské, hrozilo matce až 15 let těžkého žaláře. Pokud žena úmyslně použila nějaký prostředek, který měl zapříčinit potrat, dopustila se zločinu.⁶³ V případě, že se jí úmysl podařil, měla být potrestána těžkým žalářem na jeden až pět let, pokud se jí úmysl nezdařil, pak jí hrozilo šest až dvanáct měsíců těžkého žaláře. Dle § 147 se pak zločinu dopustil i ten, kdo by bez vědomí matky potrat vyvolal.⁶⁴ Zatajení porodu, pak bylo podle § 340 přestupkem, za který hrozilo tuhé vězení od tří do šesti měsíců. Manželka, která se dopustila cizoložství s osobou svobodnou, spáchala přestupek. Navíc byla trestána přísněji než manžel, který se dopustil cizoložství z důvodu, že vznikly pochybnosti o původu dítěte, které se mohlo narodit.⁶⁵

Všeobecný obchodní zákoník vstoupil v Předlitavsku v platnost v roce 1863 jako zákon č. 1/1863 ř.z. Postavení ženy jako obchodnice definuje článek 6, který říká, že žena, která provozuje obchody, má v provozování obchodu všechna práva a povinnosti kupce.⁶⁶ Dle článku 7 nemohla být manželka obchodnicí bez svolení své manžela. Za toto svolení zákon považoval to, že manželka provozovala obchod bez odporu svého manžela. Pokud žena nemohla dosáhnout svolení manžela, mohl jej nahradit výrok soudu, uskutečněný v řízení nesporném

---

⁶²PALATOVÁ, Kateřina; KRAUSOVÁ, Vendula; HAVELKOVÁ, Tereza. *Žena pohledem právních norem habsburské říše druhé poloviny 19. Století*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 508.

⁶³ § 144 zákona č. 117/1852 ř. z.: „Osoba ženská, která úmyslně cokoliv předse vezme, co příčinou jest vyhnání plodu jejího, anebo co jí takový porod způsobí, že přijde na svět mrtvé, dopustí se zločinu.“

⁶⁴ § 148 zákona č. 117/1852 ř. z.: „Takový zločinec potrestán buď těžkým žalářem mezi jedním až pěti lety; bylali zároveň matka tím zločinem přivedena v nebezpečí života anebo bylili ji ublíženo na zdraví, mezi pěti a desíti lety.“

⁶⁵ § 502 zákona č. 117/1852 ř. z.: „Osoba oddaná, kteráž se dopustí cizoložství, jakož i osoba neoddaná, s kterouž se cizoložství spáchá, vinna jest přestupkem, a potrestána má být vězením od jednoho až do šesti měsíců, žena však potrestati se má přísněji tehda, když za příčinou spáchaného cizoložství vzejíti může pochybnost, zdali dítě, kteréž potom na svět přijde, jest manželské.“

⁶⁶ Čl. 6 zákona č. 1/1863 ř.z.: „Žena, která obchody po živnostensku provozuje (obchodnice), má v provozování obchodu všechna práva a povinnosti kupce.“

na základě žádosti manželky. Soud svolení vydal, pokud z jeho šetření vyšlo najevo, že manželčíným provozováním obchodu nejsou ohrožena manželova práva. Příslušný k tomuto rozhodování byl soud dle bydliště manžela, přičemž soud musel brát při svém rozhodování na zřetel jak majetkové poměry manžela, tak i jeho práva rázu morálního. Jednou dané svolení mohl manžel kdykoli odvolat. Za dluhy, které ženě vznikly obchodní činností, ručila celým svým jměním a také společným jměním manželů. Manželka, která svému muži v obchodě pouze pomáhala, nebyla považována za obchodnici. Navíc podle zákona o organizaci burz č. 67/1875 ř.z. byla žena zcela vyloučena z burzovních obchodů. Mezi osobami, které nesmějí burzy navštěvovat, jsou ženy v § 5 tohoto zákona jmenovány na prvním místě, po nich následují osoby, které nemají právo samostatně spravovat své jmění, úpadci a ti, kdo byli pro trestné jednání vyloučeni z návštěvy burz. Dané ustanovení svědčí o přesvědčení o méněcennosti ženy v oblasti obchodního práva. Přitom v Zalitavsku, kde platil obchodní zákon z roku 1875, byl ženám přístup na burzu povolen.⁶⁷

1.3.2 Postavení žen de facto

Habsburské soustátí bylo tvořeno mnoha rozmanitými státy, národy a kulturami. Následující kapitoly se podrobně zaměří na faktické postavení žen pouze jedné části Rakousko-Uherské monarchie, a to na země české.

1.3.2.1 Postavení žen v životě rodinném

V důsledku ekonomických a politickým změn nabývaly ve druhé polovině 19. století manželství a rodina nové podoby. Život soukromý a veřejný se od sebe odděloval a proměňovala se podoba vztahů mezi mužem a ženou. Tyto proměny se také odrazily ve faktickém postavení ženy. V českých zemích probíhal uvedený proces modernizace s určitým zpožděním. Rodina stále platila za doménu ženy, ale vedl ji muž coby hlava rodiny. Muž zastupoval rodinu navenek a rodina byla závislá na jeho příjmech. Vdaná žena byla až na výjimky vyloučena z profesního života a světa politiky, uvnitř rodiny byla podřízena manželovi. Ženy to braly jako samozřejmost, jen část z nich proti tomuto systému začala na konci 19. století

---

⁶⁷ MIKULOVÁ, Marie. *Žena v právním řádě československém*. Praha: V. Hlebrant, 1936. s. 129 - 131.

protestovat.⁶⁸ Jen velmi pozvolna totiž ustupovaly názory intelektuálů a lékařů z počátku 19. století o nedokonalosti ženského organismu včetně jeho intelektuálních schopností. A velmi pomalu se v českých zemích prosazovaly názory o rovnosti lidí před zákonem.⁶⁹

Sňatek byl v 19. století základním zlomem v životě ženy. Teprve jím nabyla skutečné vážnosti ve společnosti a zároveň nabyla statusu svého manžela.⁷⁰ Mateřství přestávalo být samozřejmostí, ale bylo pojmáno jako nejdůležitější poslání ženy, pro ženu fyziologicky nezbytné. Role žen byla v různých sociálních vrstvách odlišná a měnila se, ale základní role ženy jako matky byla trvale oceňována nejvíc napříč sociálními vrstvami. Rodina byla řízena patriarchálně a podle tradic. Tento model nejvíce podporovala církev.⁷¹

Především v horních vrstvách společnosti se cenila role matky a manželky. Pod vlivem Rousseauova učení se ženy z vysoké šlechty identifikovaly s novým pojetím matky jako přímé účastnice péče o děti, zainteresované na posílení citového vztahu i na jejich vzdělání. Ženy se dále identifikovaly s rolí manželky pro reprezentaci a v době manželovy nepřítomnosti vedly domácnost, byly také strážkyně víry a zbožnosti.⁷² Přibývalo také měšťských rodin, kde muž ráno odcházel z domova za zaměstnáním, větší děti do školy a žena zůstala sama s malými dětmi. Jejím úkolem bylo věnovat domovu a rodině veškerý svůj čas, dovednosti a sílu. Spokojenost a prospěch manžela pro ni měly být prvořadým cílem.⁷³

---

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 311.

⁶⁹ MACHAČOVÁ, Jana. *Žena v 19. století jako „přívěsek“?*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 210.

⁷⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 97.

⁷¹ MACHAČOVÁ, Jana. *Žena v 19. století jako „přívěsek“?*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 209.

⁷² MACHAČOVÁ, Jana. *Žena v 19. století jako „přívěsek“?*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 210.

⁷³ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 312.

Technický pokrok a nezpochybnitelná emancipace však začaly zažité stereotypy rodiny a mateřství pomalu nabourávat. Změna se sice naplno projevila až po druhé světové válce, počátek této proměny můžeme nalézt právě na přelomu 19. a 20. století. První české feministy reprezentované Františkou Plamínkovou upozorňovaly na to, že život ženy není vyčerpán jejím úkolem matky a manželky. Stále větší vzdělanost žen byla prvním významným ohrožením všeobecně panujícího ideálu ženy jako matky.⁷⁴

1.3.2.2 Postavení žen v životě profesním

Pokud byla žena vdaná, byla její prací pomoc svému muži. Ženy byly pomocnicí v manželově profesi jak u chudých řemeslníků a živnostníků, tak u začínajících podnikatelů nebo učitelů, kde manželovi pomáhaly s mimoškolní činností. Vedle toho pak zastávaly i roli hospodyně. V rodinách se svobodným povoláním například poskytovaly ubytovací či jiné služby. Specifické pak bylo postavení manželek státních úředníků, které pracovat za úplatu nesměly, protože to nepatřilo k životnímu stylu státních úředníků jako reprezentantů státu a panovníka. Ale co ženy, které vdané nebyly? Takové ženy se vzdělávaly, učily se domácím pracím a pracovaly za účelem získání obživy nejčastěji jako hospodyně či jako dělnice.⁷⁵ Práce dělnic nebyla velkou částí společnosti přijímána kladně. Mnohahodinová práce v továrnách mimo domov se jevila jako nepřirozený odklon ženy od jejího přirozeného poslání matky, vychovatelky a hospodyně. Ve společnosti ale stále stoupal počet žen, které byly nuceny hledat existenční zdroje a neměly muže, který by je mohl živit. Navíc továrny ženy ochotně přijímaly, protože pro ně byly levnou pracovní silou.⁷⁶ V průběhu 19. století některé ženy dokazovaly, že obstojí i při výkonu

---

⁷⁴ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 131-132.

⁷⁵ MACHAČOVÁ, Jana. *Žena v 19. století jako „přívěsek“?*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 211.

⁷⁶ SOUKUPOVÁ, Blanka. *Ženská otázka a české dělnictvo*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 195-196.

složitějších profesí. Příkladem byly vdovy, které i po manželově smrti dokázaly úspěšně vést jeho podnik.⁷⁷

Nemožnost přístupu k vyššímu a odbornému vzdělání vylučovala ženy z kvalifikovaných a lépe placených povolání. Na problém nedostatečného dívčího vzdělávání a z toho plynoucí diskriminace ve většině pracovních oborů upozorňovala i spisovatelka Eliška Krásnohorská.⁷⁸ Teprve na počátku 60. let 19. století se začaly dařit první pokusy o zřízení vzdělávací instituce pro dívky s trvalejší a širším působením. Společenské poměry v těchto dobách ještě neumožňovaly uvažovat o středoškolském vzdělání pro dívky, proto se pozornost ubírala hlavně na vytvoření vyššího vzdělávání dívek zaměřeného na získání znalostí v oblasti vedení domácnosti či k výkonu některých ženských povolání. První kroky v tomto ohledu učinil ženský spolek sv. Ludmily, založený v Praze roku 1851. Kromě toho, že jeho posláním byla podpora nemajetných vdov, zřídil také odpolední školu pro chudé dívky zaměřenou na ruční práce. Až do roku 1861 byla jednatelkou tohoto spolku Marie Riegrová (dcera Františka Palackého a manželka Františka Ladislava Riegra), která se otázkou vyššího vzdělávání žen zabývala až do své smrti. Zastávala názor, že je třeba hmotně pomáhat chudým ženám a zároveň byla přesvědčená, že jejich chudobě lze předcházet vyšší vzdělaností. V praxi ovšem bylo téměř nemožné nalézt pro dívky pracovní místo, a to i přesto, že měly praktické vzdělání. Škola tak musela čelit nepochopení ze strany veřejnosti a roku 1885 zanikla. Opět za přispění Marie Riegrové vzniklo v roce 1863 další dívčí učiliště, Městská vyšší dívčí škola v Praze. Tato škola měla dívkám umožnit rozšířit si obecné vzdělání a získat praktické znalosti pro vedení domácnosti. K samostatnému povolání však tato škola vychovávat neměla, proto její žačky většinou pocházely z majetnějších vrstev. Díky snaze Marie Riegrové byla roku 1883 rozšířena výuka Městské vyšší dívčí školy o pět přednáškových kurzů, kterými byly: česká literatura, německý jazyk a literatura,

---

⁷⁷ MACHAČOVÁ, Jana. *Žena v 19. století jako „přívěsek“?*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 212.

⁷⁸ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Kvalifikace, profesionalizace a tzv. ženská povolání v českých zemích*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 358.

francouzský jazyk a literatura, kulturní dějiny, psychologie a pedagogika. Roku 1884 pak přibyly české dějiny a domácí hospodářství.⁷⁹

Další významnou osobou v oblasti prosazování ženského vzdělání byl Vojtěch Náprstek, který díky svému pobytu ve Spojených státech amerických získal mnohé znalosti o práci tamního ženského hnutí. Po návratu do českých zemí se stal aktivním propagátorem a zastáncem emancipace žen. Za pomoci Karoliny Světlé založil na počátku 60. let 19. století sdružení s názvem Americký klub dam, který umožnil cílevědomé organizování českého emancipačního hnutí a prosazoval i otevření vyššího vzdělání dívkám.⁸⁰

Stát v této době neměl zájem na zakládání vzdělávacích ústavů pro dívky, nejvhodnějším nástrojem pro širší vzdělání dívek tak byly různé zájmové spolky. Skupina žen v čele s Karolinou Světlou založila roku 1871 Ženský výrobní spolek český. Z popudu jeho členek a za finanční podpory pražské městské rady a soukromých osob vznikla roku 1874 česká odborná škola pro dívky. Tato škola měla svým žačkám poskytnout vzdělání ve vedení domácnosti a připravit je typicky ženská povolání. Reorganizace školství v roce 1869 pak umožnila ženám studium na dvou ženských učitelských ústavech, a to v Praze a v Brně, které vznikly také s přispěním Marie Riegrové. Díky tomu moly ženy působit na veřejných školách.⁸¹

Do konce 19. století dosáhly snahy českých žen v oblasti dívčího vzdělávání revolučního úspěchu. Tím bylo založení prvního dívčího gymnázia. O prosazení do té doby neslýchaného požadavku žen bojovala neúnavně od 70. let 19. století Eliška Krásnohorská. Psala propagační články v Ženských listech, organizovala petice, shromažďovala okruh příznivců. Myšlenka zřízení dívčího

---

⁷⁹ BRABENCOVÁ, Jana. *Pražské ženy v procesu vývoje českého dívčího vzdělání ve 2. polovině 19. století*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 204 - 206.

⁸⁰ BRABENCOVÁ, Jana. *Pražské ženy v procesu vývoje českého dívčího vzdělání ve 2. polovině 19. století*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 206 - 207.

⁸¹ BRABENCOVÁ, Jana. *Pražské ženy v procesu vývoje českého dívčího vzdělání ve 2. polovině 19. století*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 207 - 208.

gymnázia však u mnohých vyvolala silný odpor. Nakonec byla otázka dívčího středoškolského studia roku 1890 předložena říšské radě poslancem Karlem Adámkem. Krásnohorská ale nechtěla čekat na výsledek zdlouhavého řízení v říšské radě a rozhodla se založit soukromé dívčí gymnázium. V rámci Ženského výrobního spolku českého zorganizovala spolek pro ženské studium nazvaný Minerva. Městská rada pražská poskytla pod vlivem Vojtěcha Náprstka dvě místnosti ve svatojiřské škole, aby gymnázium roku 1891 mohlo otevřít přípravku, kde by dívky během jednoho roku získaly znalosti nižší střední školy, na niž by pak mohly navázat třídy vyššího gymnázia. Dívčí gymnázium Minerva se tak stalo prvním dívčím gymnáziem v celém Předlitavsku a zájem o něj byl značný, do přípravy se přihlásilo 52 dívek.⁸²

První absolventy Minervy, které maturovaly v roce 1895 (mezi nimi byla i dcera Tomáše Garrigue Masaryka Alice Masaryková), nemohly být přijaty na univerzitu jako řádné posluchačky, protože studium žen na vysokých školách dosud nebylo legalizováno. To se změnilo až třemi výnosy ministerstva kultu a vyučování⁸³, které roku 1897 umožnily ženám studium na Filozofické fakultě a roku 1900 na Lékařské fakultě.⁸⁴ Otevření těchto dvou fakult ženám bylo jen dílčím úspěchem. Zatímco v Rakousku v roce 1907 studovalo vysokou školu 1517 žen (ve Švýcarsku, které bylo studiu žen nakloněno mnohem více,

---

⁸² BRABENCOVÁ, Jana. *Pražské ženy v procesu vývoje českého dívčího vzdělání ve 2. polovině 19. století*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 209 - 212.

⁸³ 1. vynesení MKV ze dne 23. března 1897 č. 7155 o připuštění žen za řádné nebo mimořádné posluchačky na filozofických fakultách c. k. univerzit

2. vynesení MKV ze dne 3. září 1900 č. 149 o připuštění žen k lékařským studiím a doktorátu všeobecného lékařství

3. vynesení MKV ze dne 3. září 1900 č. 150 o připuštění žen k povolání lékárnickému s dovětkem, že „přijímání asistentek do farmaceutických studií na univerzitě může se díti teprv od studijního roku 1903-1904“

⁸⁴ ŠTENBERKOVÁ, Marie. *Doktorky filozofie a medicíny na pražské univerzitě od r. 1901 do konce první světové války*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 209 - 212.

pak dokonce 2391 žen), česká univerzita v Praze měla ve školním roce 1906/1907 na Lékařské fakultě osm posluchaček a Filozofická fakulta dvacet tři.⁸⁵

I po absolvování těchto univerzit však ženy neměly na trhu práce snadnou pozici. Příkladem je osud první lékařky promované roku 1902 na české univerzitě, Anny Honzákové. Jedna z prvních studentek Minervy po maturitě nastoupila na německou univerzitu a po zpřístupnění české Lékařské fakulty ženám roku 1900 přestoupila na ni. Roku 1902 zde promovala. Po promoci působila nejprve jako externí lékařka ve Všeobecné nemocnici v Praze, ale protože z důvodu ministerských nařízení mohla být hospitantkou jen na těch klinikách, kde k tomu přednostové svolí, měnila několikrát své působiště. V nemocnicích se setkala spíše s negativním pohledem na ženy jako lékařky a různými důvody odmítavého postoje (někteří lékaři tvrdili, že ženy nemají dostatek sil na tak namáhavé povolání), proto se roku 1905 rozhodla jako první česká lékařka založit soukromou praxi. Téhož roku byla na žádost Sdružení akademicky vzdělaných žen ustavena školní lékařskou Minervy. Osudy ostatních lékařek jsou podobné. Většinou zakládaly soukromé praxe se specializací na gynekologii a porodnictví, pediatrii a dermatologii.⁸⁶

Osudy prvních doktorek filozofie promovaných v letech 1901 až 1910 byly od osudů lékařek odlišné. Doktorky filozofie nejčastěji vykonávaly profesi středoškolských profesorek, a to nejen v Minervě, ale i v dalších dívčích školách. Roku 1902 začala na Minervě učit i mladší sestra Anny Honzákové, Albína. Ojedinele pracovaly doktorky filozofie jako redaktorky ženských periodik, příkladem je Alice Masaryková. První české akademicky vzdělané ženy tak vůbec neměly lehkou pozici, nejen že se setkávaly s nepochopením ze strany veřejnosti, ale měly i velmi omezené možnosti pracovního uplatnění.⁸⁷

1.3.2.3 Postavení žen v životě společenském

Jak již bylo řečeno, pro postavení ženy bylo v 19. století rozhodující její postavení v rodině, kde byla podřízena muži. Teprve, když došlo ke zpochybnění

---

⁸⁵ SVADBOVÁ, Blanka. *První vysokoškolačky na pražské univerzitě a jejich uplatnění*. Tvar. 1993, roč. 4, č. 39/40, s. 14.

⁸⁶ SVADBOVÁ, Blanka. *První vysokoškolačky na pražské univerzitě a jejich uplatnění*. Tvar. 1993, roč. 4, č. 39/40, s. 14.

⁸⁷ SVADBOVÁ, Blanka. *První vysokoškolačky na pražské univerzitě a jejich uplatnění*. Tvar. 1993, roč. 4, č. 39/40, s. 15.

efektivitu mužské obranné a vyživovací role vůči rodině, začala být stále aktuálnější tzv. ženská otázka. K tomu v českých zemích došlo přibližně v letech 1860 až 1910.⁸⁸

Konec 19. století přinesl do života české společnosti mnohé změny. Modernizační procesy se projevy jak v oblasti ekonomické, tak sociální či politické. Rozvoj politického života ovlivnil i české ženské hnutí. Hlavně mladá generace žen si uvědomovala, že demokratizace české společnosti je podmíněna zrovnoprávněním ženy s muži ve všech oblastech jejího života. Mladá generace reprezentovaná učitelkou a budoucí političkou Františkou Plamínkovou požadovala rozšíření ženských práv zejména v oblasti ekonomické, právní a politické. Tyto požadavky ale nebylo možné prosadit pouhým kulturním a osvětovým působením. Jejich realizace vyžadovala politickou práci.⁸⁹ Závažnou překážkou nového typu ženského hnutí byl § 30 spolkového zákona, který zakazoval osobám nezletilým, nespolečným, trestancům a ženám členství a práci v politických spolcích. Boj proti tomuto paragrafu spojil ženy různých politických názorů. Některé nechtěly brát zákaz na vědomí a snažily se zakládat politické organizace, které však rakouské úřady vzápětí zakázaly. Jiné využily určitých nejasností v právním postavení politických stran.⁹⁰ Politické strany, totiž na rozdíl od politických spolků, nebyly právním subjektem. Rakouský právní řád neupravoval jejich postavení a nemohl tedy zakázat přijímání žen do právně neexistujícího subjektu.⁹¹ Jenže možnost obejít § 30 spolkového zákona sama

---

⁸⁸ HORSKÁ, Pavla. *Žena v Praze na přelomu 19. a 20. století*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 195-196.

⁸⁹ MUSILOVÁ, Dana. *Politická: poslání nebo profese*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 387.

⁹⁰ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 292.

⁹¹ MUSILOVÁ, Dana. *Politická: poslání nebo profese*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 389.

o sobě problém neřešila. Z toho důvodu byl boj proti tomuto paragrafu v řadách ženského hnutí pocíťován jako jeden z nejdůležitějších úkolů.⁹²

Skutečnost, že ženy vstupovaly do politických stran, ještě nevypovídala nic o jejich vlivu na utváření politiky strany. Politické strany nepovažovaly své ženské organizace za samostatný politický subjekt uvnitř strany, ale jejich význam stoupal především v předvolební kampani, kdy ženy bezplatně vykonávaly agitační a organizační práci, kterou by jinak politické strany musely platit.⁹³

V souvislosti s diskusemi o rozšíření volebního práva žen se také čím dál více hovořilo o významu žen jako potencionálních voliček. Radikální křídlo českého ženského hnutí reprezentované Františkou Plamínkovou výrazně zvýšilo svou aktivitu v oblasti boje za všeobecné volební právo v letech 1905 až 1907. Františka Plamínková založila v roce 1905 Výbor za volební právo žen a snažila se získat podporu vlivných českých politiků. Ženy se ve velkém počtu účastnili manifestací a na petičních arších požadujících všeobecné a rovné volební právo se objevilo tisíce podpisů. Tyto aktivity ženského hnutí podporovali i někteří poslanci říšské rady, například Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Choc a Bohuslav Franta. Tito poslanci předložili během let 1891 až 1911 několik variant reformy volebního práva, která by zrovnoprávnila ženy s muži.⁹⁴

Státní moc se však proti ženám v politice postavila velmi důrazně. Hlavním argumentem bylo, že ten kdo nemá vůči státu povinnosti, a to zejména brannou povinnost a neodvádí daně, nemůže mít ani podíl na rozhodování o veřejných záležitostech. Václav Choc předložil parlamentní komisi pro volební reformu petici s dvěma tisíci podpisů žádající rovné volební právo pro ženy. Ovšem jeho snaha nebyla úspěšná. Dne 13. září 1906 komise návrhy na rozšíření volebního práva na ženy definitivně zamítla. Rozhodnutí zdůvodnil tehdejší ministr vnitra Richard Bienerth tak, že přiznání aktivního volebního práva ženám

---

⁹² VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 296.

⁹³ MUSILOVÁ, Dana. *Politická: poslání nebo profese*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 388.

⁹⁴ MUSILOVÁ, Dana. *Politická: poslání nebo profese*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 389 - 390.

by vedlo k i požadavku pasivního volebního práva pro ženy. Ženu v parlamentu nebo dokonce ve vládě označil za věc nepředstavitelnou a nebezpečnou.⁹⁵

Nový zákon o všeobecném volebním právu do říšské rady z roku 1907 a upravený volební pořádek do moravského zemského sněmu z roku 1905 výslovně vylučovaly ženy z aktivního i pasivního volebního práva. Volební řád do českého zemského sněmu z roku 1861 o volebním právu žen výslovně nehovořil. Stanovil pouze majetkový a vzdělanostní census, který zahrnoval vysokoškolské vzdělání a placení alespoň osmi korun přímých daní. Takovým podmínkám mohly v této době nejlépe vyhovět vysokoškolsky vzdělané lékařky či učitelky, které měly příslušně zdaněnou živnost nebo hospodářství.⁹⁶

Skutečnost, že je dovoleno vše, co zákon výslovně nezakazuje, využily v roce 1908 první tři ženské kandidátky do českého zemského sněmu. Jednalo se o Karlu Máchovou za sociální demokracii, Boženu Zelinkovou za stranu státoprávní a Marii Tůmovou za Výbor pro volební právo žen. Ani jedna z kandidátek neuspěla, ačkoli výsledky Karly Máchové na Smíchově nebyly zanedbatelné (získala 493 hlasů z dvou až tří tisíc platných volebních lístků⁹⁷). Řada českých politiků si poté uvědomila, že kandidatura ženy do parlamentu může pro politické strany znamenat možnost, jak posílit svůj vliv.⁹⁸

Když v roce 1912 zemřel mladočeský poslanec dr. Václav Škarda, který v zemském sněmu zastupoval volební obvod Mladá Boleslav – Nymburk, vedly tyto úvahy k rozhodnutí prosadit do doplňovacích voleb do zemského sněmu ženu jako kandidátku. Mladočeská strana, podporovaná státoprávními

---

⁹⁵ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 296 - 297.

⁹⁶ KOŘALKA, Jiří. *Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 308.

⁹⁷ KOŘALKA, Jiří. *Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 310.

⁹⁸ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 297 - 298.

pokrokáři, navrhla spisovatelku Boženu Vikovou-Kunětickou, která aktivně působila v ženském odboru Národní strany svobodomyšlné, Československá sociální demokracie pak opět navrhla Karlu Máchovou. Mladočeské organizace v Mladé Boleslavi a Nymburku nesouhlasily s kandidaturou ženy a jako svého protikandidáta postavily lékárníka Bohumila Matouška, starostu Mladé Boleslavi. I přes nesouhlas těchto organizací se podařilo většinu voličů přesvědčit, aby hlasovali pro obě ženské kandidátky. Z celkového počtu 2072 odevzdaných hlasů, získala Božena Viková-Kunětická 850 hlasů, Bohumil Matoušek 769 hlasů a Karla Máchová 415 hlasů. Ani jeden z kandidátů ovšem nezískal nadpoloviční většinu, do druhého kola tak postoupili Božena Viková-Kunětická a Bohumil Matoušek. Po nátlaku z Prahy však Bohumil Matoušek vyzval své přívržence, aby k užší volbě vůbec nešli, a tak o vítězství ženské kandidátky ve druhém kole nebylo žádných pochyb. Božena Viková-Kunětická zvítězila ziskem devadesáti šesti procent hlasů. Ačkoli úspěšná volba neznamenal skutečný vstup ženy do zemského sněmu, jednalo se o politicky významnou a mezinárodně uznávanou demonstraci vyspělosti české společnosti na počátku 20. století. Problémem bylo, že c. k. místodržitel v Čechách, kníže František Thun, odmítl výsledek voleb respektovat a německá obstrukce na zemském sněmu, která trvala až do vypuknutí první světové války, nedovolila tuto záležitost řešit na parlamentní půdě. Volba ženy do zemského sněmu také ukázala relativně dobrou připravenost na celkovou demokratizaci společenského a politického života českých zemí před první světovou válkou.⁹⁹

---

⁹⁹ KOŘALKA, Jiří. *Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 313 - 320.

2 OBDOBÍ PO 1. SVĚTOVÉ VÁLCE - POČÁTEK EMANCIPACE ŽEN

2.1 Postavení žen ve Francii

2.1.1 Postavení žen de iure

Pád staré monarchie ve Francii v roce 1789 zahájil etapu více než osmdesátileté politické a ústavní nestability, zakotvení třetí republiky (od roku 1870 do roku 1940) naopak předznamenalo počátek období stability ústavního zřízení ve Francii, které trvá dodnes. Francie se od doby třetí republiky stala parlamentní republikou.¹⁰⁰

Ústava třetí republiky byla přijata v roce 1875 a platila až do roku 1940. Tato ústava zavedla parlament v podobě dvoukomorového Národního shromáždění, složeného z poslanecké sněmovny a senátu. V poslanecké sněmovně zasedalo šest set členů, volených nejméně jednou za čtyři roky na základě všeobecného, přímého a rovného volebního práva bez majetkového cenzu a s vyloučením žen. Senát byl složen ze tří set členů starších čtyřiceti let. Senát nebylo možné rozpustit. Oprávnění volit senátory měli poslanci, radní departementů a okresů a delegáti obecních rad. Volební právo do senátu tak bylo nepřímé a nerovné. Senát byl hlavně reprezentací venkova a brzdou moderního zákonodárství. Právě senát po celou třetí republiku úspěšně bránil přiznání volebního práva ženám. I přes poměrně zpátečnické rysy v oblasti postavení žen, se jednalo o moderní ústavu parlamentní republiky, která po první světové válce sloužila za vzor mnoha nově vzniklým republikám, Československou republiku nevyjímaje.¹⁰¹

Postavení žen, které zakotvoval občanský zákoník Code civil, zůstalo zachováno. Rodinné právo dle Code civil se měnilo velmi pozvolna prostřednictvím novelizací. K jedné ze změn došlo v roce 1908. Tři roky po zrušení Konkordátu bylo definitivně odděleno církevního právo od světského,

---

¹⁰⁰ SELTENREICH, Radim. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 304.

¹⁰¹ SELTENREICH, Radim. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 306 - 310.

což mělo za následek pevné zakotvení rozvodu jako způsobu zániku manželství. Od roku 1923 pak bylo možné adoptovat nezletilé.¹⁰²

2.1.2 Postavení žen de facto

2.1.2.1 Postavení žen v životě rodinném

Již před první světovou válkou žádaly ženy ve Francii praktickou pomoc a finanční podporu, které by jim umožnily skloubit péči o dítě s placenou prací. Pozitivním korkem směrem ke skutečnému zlepšování podmínek matek ve Francii bylo zavedení mateřské dovolené a vytvoření skaldů mléka, odkud si ženy bez ohledu na své příjmy mohly brát mléko pro kojence. V průběhu první světové války měly ženy jako matky velice těžkou pozici. Jejich manželé odešli na frontu a ženy musely samy zabezpečit domácnost, děti a ve spoustě případů musely nahradit muže také na poli pracovním. Francouzská vláda však ženám neustále opakovala, že jejich emoční podpora a rození dětí jsou pro válečné úsilí stejně důležité jako role mužů na bojištích. Válka také změnila roli rodiny. Nepřítomnost mužů trvajících i několik let způsobila, že rodina již neplnila reprodukční funkci, ale jejím cílem byla výroba a spotřeba zboží. Po první světové válce přestalo být mateřství konečně vnímáno jako povinnost ženy. Tato změna vnímání úlohy ženy a také dlouhé období války přispěly ve Francii k velkému poklesu porodnosti.¹⁰³

2.1.2.2 Postavení žen v životě profesním

V důsledku první světové války o odchodu mužů na frontu, začalo válečné hospodářství pociťovat vážný nedostatek pracovních sil. Ženy začaly být přijímány do průmyslu a veřejných služeb, aby zaplnily pracovní místa po mužích. Pracující ženy tak symbolizovaly mimořádnost válečného stavu. Jakožto dělnice se ženy ve velkých počtech nacházely v místech, která byla do té doby vyhrazena mužům. Se ženami se bylo možné setkat v továrnách či dokonce v dopravě. Ženy nahrazovaly muže také v textilním průmyslu a v zemědělství. Masově byly zaměstnávány zejména v továrnách na výrobu

---

¹⁰² JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. *Rodinné právo dle Napoleonova Code civil*. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. s. 266.

¹⁰³ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 124 – 126, 298 - 299.

zbraní. Těmto ženám se ve Francii říkalo „munitionettes“.¹⁰⁴ Všechny pracující ženy byly ujišťovány, že pracují ve veřejném zájmu a že tím plní svou vlasteneckou povinnost. Válečná léta znamenala výrazný posun v nahlížení na ženskou práci. Oddělené sféry, které byly od francouzské revoluce základním principem vztahů mezi pohlavími, byly během války vystaveny nesmírnému tlaku. Ačkoli se tomu vláda i mnozí muži usilovně bránili, nebyli schopni ženám zabránit v tom, aby si vytvořily vědomí sebe samých, které vyžadovalo uznání jejich právoplatného místa ve státě.¹⁰⁵ Po skončení války čekalo na „munitionettes“ a ženy zaměstnané v dalších odvětvích důležitých pro válečné hospodářství propouštění. Ženské hnutí proti tomu protestovalo, avšak nikoli v masové míře, protože ženy samy si uvědomovaly, že příležitosti jim poskytnuté vyplynuly z válečných událostí. Prudký nárůst zaměstnanosti žen však již nebylo možné zvrátit. V roce 1921 bylo ve Francii registrováno čtyřicet procent zaměstnaných žen.¹⁰⁶

Velice pokroková byla Francie v oblasti vzdělávání žen. Francie totiž byla jedna z prvních zemí, které ženám umožnily studovat na právnické fakultě (všechny fakulty vyjma teologické byly ženám otevřeny již v roce 1870). A také jako jedna z prvních zemí umožnila ženám vykonávat advokacii. V roce 1921 bylo v Paříži již čtrnáct advokátek, z nichž mnohé byly velmi známé a měly rozsáhlou klientelu, příkladem je advokátka Maria Vérone.¹⁰⁷

2.1.2.3 Postavení žen v životě společenském

V roce 1913 se konala schůzka Mezinárodního spolku pro volební právo žen. Francouzské feministky doufaly, že se jim již brzy podaří získat volební právo do městských zastupitelstev. Ovšem za několik měsíců propukla první

---

¹⁰⁴ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 229.

¹⁰⁵ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 302 - 314.

¹⁰⁶ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 229.

¹⁰⁷ *Právničky na universitě a v praxi*. Praha: Právnický odbor Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen v Republice československé, 1928. s. 14.

světová válka, která odvedla pozornost k zahraniční politice a problém volebního práva žen ve Francii by opět dosunut.¹⁰⁸

První světová války francouzské ženy zpolitizovala. Uvědomily si, že stát není na jejich straně a dávaly to najevo organizovanými stávkami ve zbrojovkách. Jejich požadavkem nebyl jen chléb a spravedlivá distribuce potravin, ale také mír a demokracie. Na počátku roku 1918 vyšli dělnice ve francouzských oblastech u řeky Loiry do ulic a křičely: „Pryč s válkou! My chceme chléb!“¹⁰⁹

Po skončení války mnoho evropských zemí udělilo ženám volební právo s cílem stabilizace poměrů. Francouzské ženy argumentovaly tím, že za výkon jejich vlastenecké povinnosti během války by měly volební právo získat.¹¹⁰ V roce 1919 poslanecká sněmovna rozhodla většinou hlasů pro ženské volební právo, avšak senát po tříletém váhání v roce 1922 přiznání volebního práva ženám zamítl. Rozhodující vliv na toto rozhodnutí měl senátor Alexandre Bérard, který odmítnutí volebního práva ženám odůvodnil tím, že Francouzky za své válečné výkony neočekávají žádnou odměnu, neboť tak činily z vlastenectví. Po celou dobu třetí republiky senát volební právo pro ženy úspěšně blokoval. Boj francouzských žen za volební právo trval dalších třicet let.¹¹¹

Mezi největší francouzské bojovnice za volební právo žen patřila jedna z prvních francouzských advokátek Maria Vérone. Maria Vérone se narodila v roce 1874 a celý svůj život prožila v dobách francouzské třetí republiky, která však byla hluchá k požadavkům žen. Maria Vérone se stala učitelkou a poté začala publikovat pro politické noviny „L'aurore“ a ženské noviny „La fronde“. Vystudovala právnickou fakultu a roku 1907 se stala pátou francouzskou právníčkou. Od roku 1904 pak byla hlavní tajemnicí „Ligue Française pour le Droit des Femmes“ (Francouzské ligy za ženská práva). „Always ready to give of herself, she ran for election, specifically for the off-year election of Paris in 1912, and together with other suffrage organizations, she ran

---

¹⁰⁸ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 287.

¹⁰⁹ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 299 – 301.

¹¹⁰ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 288.

¹¹¹ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 204.

the 1914 national campaign for the „female plebiscite,“ which had the remarkable success of collecting 500,000 votes in one week.“¹¹² Roku 1913 pak spolu se svými zahraničními kolegyněmi Chrystal MacMillan, Marie Stritt a Carrie Chapman Catt publikovala příručku „Woman Suffrage in Practise,“ která byla vydána v New Yorku, Londýně a Paříži pod záštitou Mezinárodní ženské organizace. Volební právo ženám se Marii Vérone nepodařilo francouzským ženám volební právo vybojovat. Zemřela v roce 1938.¹¹³

2.2 Postavení žen v Německu

2.2.1 Postavení žen de iure

Pro Německo končí první světová válka kapitulací a podepsáním Versailleské mírové smlouvy roku 1918. Od této doby mluvíme na území Německa o tzv. Výmarské republice. Versailleská smlouva činila Německo odpovědné za rozpoutání války a ukládala mu tíživé válečné reparace. Zavazovala jej také k postoupení rozsáhlých teritorií a omezovala jeho svrchovanost na území podél Rýna. Proti mírovým podmínkám se v Německu zvedla vlna odporu. Přes všechny tyto obtíže dokázalo ústavodárné Národní shromáždění plnit své úkoly. A v roce 1919 schválilo novou německou ústavou, označovanou jako výmarská. Výmarská ústava vstoupila v platnost 14. srpna 1919. Pro postavení žen byla významná v tom, že zakotvovala všeobecné volební právo pro muže i ženy. Druhá část ústavy, která obsahovala soubor základních občanských práv a svobod, zaručovala rovnost před zákonem bez ohledu na pohlaví. Manželství a rodině pak poskytovala zvláštní ochranu.¹¹⁴

Postavení žen v manželství a rodinné právo obecně bylo stále upraveno Německým občanským zákoníkem (BGB) z roku 1900. Ke zrovnoprávnění žen v rámci rodinného práva a ke zrovnoprávnění postavení nemanželských dětí došlo formou jeho novelizace. BGB platí v Německu dodnes, během jeho více

---

¹¹² RUDELE, Odile. *Political Rights of European Women: An Assessment of the Two World Wars*. In: FAURÉ, Christine. *Political and Historical Encyclopedia of Women*. New York: Routledge, 2003. s. 328.

¹¹³ RUDELE, Odile. *Political Rights of European Women: An Assessment of the Two World Wars*. In: FAURÉ, Christine. *Political and Historical Encyclopedia of Women*. New York: Routledge, 2003. s. 327 - 328.

¹¹⁴ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 272 – 276.

než stoleté platnosti došlo zákonitě k mnoha jeho změnám a novelizacím. Právě změny v oblasti postavení žen patří k nejvýznamnějším.¹¹⁵

2.2.2 Postavení žen de facto

2.2.2.1 Postavení žen v životě rodinném

V průběhu první světové války se ženy mobilizovaly jako v žádné předchozí době. Zvláště na potencionální matky byl vyvíjen nátlak, aby přiváděly na svět děti, což bylo prezentováno jako součást vlastenecké povinnosti. V Německu, kde byl v důsledku spojenecké blokády německých přístavů chronický nedostatek potravin, však byl problém rodinu uživit. Národní povinností všech žen bylo plnit úkol mravné manželky a plodné matky. Pokles uzavřených sňatků a porodnosti přitáhl pozornost k fenoménu takzvaných válečných dětí. Tyto děti byly zrozené mimo manželství, buď jako důsledek předválečných vztahů, kdy muž poté odešel do války, nebo jako důsledek poměrů německých žen s válečnými zajatci. Ženy, které udržovaly vztahy s muži ze zneprátelených zemí, byly v Německu velmi tvrdě trestány. Nejen, že byly soudně stíhány, ale také veřejně hanobeny v médiích jako ženy bez národní hrdosti.¹¹⁶

V době Výmarské republiky došlo ke zrovnoprávnění pohlaví a také ochrana matek byla zakotvena v ústavě. Německé poslankyně pracovaly s určitým úspěchem na navýšení mateřských dávek a příspěvků na kojení pro pojištěné ženy a rodinné příslušnice pojištěných mužů. Jejich aktivita pak vyvrcholila zákonem na ochranu matek v roce 1927. I nadále však ženy bojovaly za zlepšení situace matek. Poté, co již vybojovaly volební právo, se do středu zájmu ženského hnutí dostalo právě mateřství a postavení matek. Na rozdíl od předválečného období se jednalo o realizovatelné požadavky. I přes vytrvalé proklamace na téma mateřství se německým političkám nepodařilo prosadit zavedení mateřského příspěvku, který by byl vyplácen nezávisle

---

¹¹⁵ KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. s. 165.

¹¹⁶ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 314.

na zaměstnání. Poválečná doba je v Německu obdobím, kdy mateřství ztrácí svou glorifikaci, které má opět nabýt v dobách Třetí říše.¹¹⁷

2.2.2.2 Postavení žen v životě profesním

Na pracovní nasazení žen během první světové války se soustředilo více pozornosti než na kterýkoli jiný aspekt ženské válečné zkušenosti. Zaměstnanost žen ve zbrojním průmyslu přitáhla pozornost jako nikdy předtím. Nezávislá výdělečně činná žena začala reprezentovat novou ženskou identitu, jež na jedné straně osvobozovala ženy a na straně druhé ohrožovala muže. Válečné roky způsobily významný posun v druhu práce, kterou ženy vykonávaly. Ale v Německu válka rozhodně neznamenala masový nárůst pracujících žen ani zlepšení jejich postavení. Podíl žen vykonávajících placenou práci během válečných let zůstal v Německu až pozoruhodně stabilní – kolem třiceti pěti procent. Například v Bavorsku více než čtyřicet procent žen zaměstnaných ve zbrojním průmyslu pracovalo v továrnách již před rokem 1914.¹¹⁸

Německo se po první světové válce ukázalo ve vztahu k postavení žen jako velmi pokrokové. Ženy mohly konečně získávat pracovní místa v profesích, které byly do té doby doménou mužů. Výmarská republika také umožnila ženám pracovat v právnických profesích. I přes to, že se soudcovský sjezd v Lipsku v roce 1922 výslovně postavil proti připuštění žen k soudcovské službě a že byli proti i univerzitní profesori, říšský sněm přijal v červenci 1922 zákon o připuštění žen k soudcovské službě. První ženou, která složila soudcovskou zkoušku a stala se soudcem, byla Aenne Kurowski. V roce 1927 bylo jmenováno několik žen do funkce soudních přisedících u civilních soudů. Od roku 1922 byly ženy také připuštěny k vykonávání advokátní praxe. První advokátkou v Německu byla Marie Otto.¹¹⁹

2.2.2.3 Postavení žen v životě společenském

První světová válka přiměla německé ženy k politické aktivitě. Od roku 1916 byly nejradikálnějšími odpůrci pokračování války právě zaměstnankyně

---

¹¹⁷ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 238 - 239.

¹¹⁸ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 301 - 302.

¹¹⁹ *Právničky na universitě a v praxi*. Praha: Právnícký odbor Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen v Republice československé, 1928. s. 15.

v zbrojním průmyslu. Hladovění, které sužovalo celé Německo a nedůvěra vůči válečným úřadům spolu s nedostatečnou identifikací žen se státem, který je neuznával za své občanky, podnítily ženy ke společné aktivitě. Stejně jako ve Francii i v německých zbrojovkách ženy stávkovaly a požadovaly mír. První světová válka v německých ženách probudila politické uvědomění.¹²⁰ I díky tomu si německé ženy po skončení války vydobily volební právo. Právo volit jim německá vláda přiznala v roce 1919, tedy ve stejný rok jako tak učinilo i Rakousko, Československo, Polsko a Maďarsko.¹²¹

Německé ženy díky tomu mohly konečně vstoupit do politiky. I když jejich vstup do parlamentu nebyl zprvu z hlediska počtu nijak triumfální. V roce 1930 byly ženy v německém říšském sněmu zastoupeny sedmi procenty. Hlavním důvodem nízkého zastoupení žen v parlamentu byla skutečnost, že stále ještě nebyly vnímány jako zástupkyně lidu, tedy i mužů. Přesto hrály ženy v parlamentu důležitou roli, avšak málokdy se dostaly k takzvaně mužským resortům, jakým byla například zahraniční politika. Výjimkou byla Gertud Bäumer, první německá žena, která pronesla zahraničně politický projev, stalo se tak v roce 1928 na půdě Mezinárodního soudního dvora v Haagu. Nejčastěji se ovšem poslankyně věnovaly sociální politice a jejím aspektům, které se dotýkaly žen. Toto rozdělení úloh v rámci německého říšského sněmu již německé ženy nestihly změnit, protože v roce 1933 jim bylo zakázáno kandidovat.¹²²

2.3 Postavení žen v Rakousko-Uherské monarchii

2.3.1 Postavení žen de iure

Snaha o reformu rodinného práva v Rakousko-Uherské monarchii ztroskotala i na počátku 20. století a definitivní konec reformnímu úsilí přinesla první světová válka. V jejím průběhu sice byla provedena částečná novelizace Všeobecného občanského zákoníku, rodinného práva se však týkaly pouze dvě

---

¹²⁰ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 301

¹²¹ PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Občanská rovnoprávnost žen*. Praha: Státní školní knihosklad, 1920. 11 s.

¹²² BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 232 - 234.

novely. Jednalo se o císařské patenty č. 276/1914 ř.z. a č. 69/1916 ř.z. doplněný nařízením o generálním poručenství č. 196/1916 ř.z., které zasáhly do vzájemných vztahů rodičů a dětí. Jejich cílem bylo podpořit alimentační práva dětí a usnadnit jejich osvojování, zejména zlepšily postavení žen jako poručnic.¹²³

Konec první světové války přinesl rozpad Rakousko-Uherské monarchie a vznik Československé republiky. Nový stát převzal tzv. recepční normou, tedy zákonem č. 11/1918 Sb., dosavadní rakousko-uherské právo. Tím však v novém státě vznikl právní dualismus, který vyvolával potíže po celou dobu existence první republiky. V oblasti občanského práva tak nastala obtížná situace. Na území dřívějšího Předlitavska bylo občanské právo kodifikováno Všeobecným občanským zákoníkem (ABGB), zatímco na území dřívějšího Zalitavska byly zákonem upraveny jen některé části občanského práva, jinak platilo právo obyčejové.¹²⁴

Pro právní postavení žen je zajímavé, že vůbec prvním návrhem podaným v Revolučním národním shromáždění na jeho první schůzi dne 14. listopadu 1918 byl návrh dr. Boučka na reformu manželského práva. Ovšem právě dohady kolem novelizace manželského práva při pokusu revidovat občanský zákoník z roku 1811, boudou jedním z nejzávažnějších důvodů, proč byly kodifikační snahy v konečné fázi neúspěšné. Návrh na reformu manželského práva obsahoval civilní sňatek a možnost rozlučitelnosti manželství, což nejvíce vadilo církevním kruhům. Dohady ohledně manželského práva vyústily v přijetí kompromisního zákona č. 320/1919 Sb.

Tzv. rozlukový zákon, jak se novela manželského práva běžně nazývala, zaváděl fakultativní církevní sňatek.¹²⁵ To znamenalo, že snoubenci měli

---

¹²³ KADLECOVÁ, Marta; SCHELLE, Karel; VESELÁ Renata; VLČEK, Eduard. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 140.

¹²⁴ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír; VESELÁ, Renata. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing s.r.o., 2010. s. 13 – 14.

¹²⁵ § 8 zákona č. 320/1919 Sb.: „Přivolení k manželství se prohlašuje před přednostou politického úřadu okresního (obecního) nebo jeho zástupcem (na Slovensku před matrikářem), u přítomnosti dvou svědků a přísežného zapisovatele. Příslušný jest úřad, který vyhlásil manželství. Před úřadem místně nepřislušným lze přivolení prohlásiti jen ke zmocnění úřadu místně příslušného.“

§ 12 zákona č. 320/1919 Sb.: „Stranám občanský již oddaným je dáno na vůli, chtějí-li se podrobiti také obřadům církevním. Přejí-li si snoubenci pouze sňatek církevní, konají se vyhlášky a oddávky u příslušného duchovního správce. Při smíšeném náboženství snoubenců vyhlášky se

na výběr, zda uzavřou sňatek v kostele či na okresním úřadě. Novela také zrušila některé překážky manželství a jednotně formulovala důvody rozluky manželství.¹²⁶ Ustanovení o překážkách manželství a rozluce neplatila pro Slovensko a tím se dále prohluboval právní dualismus. Tato novela, která do značné míry omezila konfesní prvky manželského práva, byla nejvýznamnějším zásahem do rodinného práva za celé období první republiky.¹²⁷

Výrazným zlom pro právní postavení žen znamenala ústava z roku 1920. Ústavní listina vyhlášená zákonem ze dne 29. února 1920 č. 121 Sb. zaručovala ženám politickou rovnost s muži.¹²⁸ Československá republika tak realizovala pátý z dvanácti bodů Washingtonské deklarace, který stanovil, že: „Ženy budou postaveny politicky, sociálně i kulturně na roveň mužů.“ Zároveň Československá republika zavedla ve své ústavě jako jedna z prvních zemí v Evropě volební právo pro všechny občany bez rozdílu pohlaví. Ženy získaly nejen aktivní volební právo,¹²⁹ ale také pasivní¹³⁰, a mohly být voleny do všech zastupitelských sborů včetně parlamentu. Tím skončil několik desetiletí

---

konají u obou duchovních správcův, oddavky u jednoho z nich neb u obou podle vůle snoubenců. Vyhlášky církevní se konají před věřícími při bohoslužbě o třech dnech zasvěcených. K platnosti manželství je třeba aspoň jedné vyhlášky.“

¹²⁶ Důvody rozluky manželství dle § 13 zákona č. 320/1919 Sb.:

- a) dopustil-li se druhý manžel cizoložství;
- b) byl-li pravoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta
- c) opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátí-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců.;
- d) ukládal-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví;
- e) nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, neb opětovně ho na cti urážel;
- f) vede-li zhýralý život;
- g) pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta;
- h) nastal-li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství.
- i) pro nepřekonatelný odpor.

¹²⁷ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír; VESELÁ, Renata. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing s.r.o., 2010. s. 13 – 14.

¹²⁸ § 106 odst. 1 ústavy z roku 1920: „Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.“

¹²⁹ § 9 ústavy: „Právo voliti do sněmovny poslanecké mají všichni státní občané Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří překročili 21. rok věku svého a vyhovují ostatním podmínkám řádu volení do poslanecké sněmovny.“

¹³⁰ § 10 ústavy: „Volitelní jsou státní občané Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli aspoň 30. roku věku svého a vyhovují ostatním podmínkám řádu volení do poslanecké sněmovny.“

trvající zápas českých žen za prosazení základních emancipačních požadavků, včetně politických práv.¹³¹

Zákonem, který rovněž ovlivňoval právní postavení žen v první republice, byl zákon č. 91/1918 Sb., o osmihodinové pracovní době. „Tento zákon stanovil pro všechny námezdně pracující osmihodinovou pracovní dobu. Do té doby museli zaměstnanci pracovat v závodech s více než 20 zaměstnanci 11 hodin a horníci 9 hodin, pracovní doba ostatních kategorií zaměstnanců nebyla vůbec upravena.“¹³² Jednalo se o nejvýraznější zásah do vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli od vzniku prvních sociálních zákonů. Obsahoval ustanovení, která potvrzovala status ženy jako bytosti, kterou je třeba chránit více než muže. Omezoval délku pracovní doby ženám do osmnácti let věku a zkracoval pracovní den v sobotu. Zákon také zakazoval noční práci žen. Ministr sociální péče mohl výjimečně dovolit určitým skupinám podniků, aby mohly v noci od desáté hodiny večerní do páté hodiny ranní zaměstnávat ženy starší osmnácti let, pokud to vyžadovala nepřetržitá služba podniku nebo zvláštní zřetel k veřejným zájmům a práce žen se sestávala z úkonů méně namáhavých. Zákon také stanovil pracovní přestávky. Zaměstnancům se musela poskytovat jednou týdně nepřetržitá přestávka alespoň třicet dva hodin. Zpravidla měla připadnout na neděli. V podnicích, kde byl nepřetržitý provoz, byly povoleny výjimky. Ženy zaměstnané v továrnách měly poslední pracovní den v týdnu pracovat pouze do čtrnácti hodin, aby měly čas na domácí práce. U podniků, kde je součinnost žen nezbytná pro nerušený chod podniku je možná výjimka s tou výhradou, že nesmí být překročena celková týdenní pracovní doba, tedy čtyřicet osm hodin. Za takovéto podniky byly označeny: prádelny, žehlírny, mlékárny či výroba smutečních oděvů. Noční práce pak byla povolena zejména v divadlech, hotelích, nemocnicích a porodnicích. Významná byla také úprava pracovní doby a odpočinku služebnictva, v němž naprostou většinu tvořily ženy. Pro osoby zaměstnané v domácnosti a bydlící v zaměstnavatelově domácnosti stanovil zákon odpočinek dvanáct hodin ve dvaceti čtyřech hodinách,

---

¹³¹ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 464.

¹³² MALÝ, Karel, a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2005. s. 409.

z nichž alespoň osm hodin mělo připadnout na nepřetržitý klid v noci a alespoň půl hodiny na odpočinek polední.¹³³

2.3.2 Postavení žen de facto

V rámci faktického postavení žen se budeme věnovat pouze českým zemím a později vzniklé Československé republice. Faktické změny, které se v důsledku politických, sociálních a demokratických změn před první světovou válkou v postavení žen projeví, narušily dosavadní pohled na postavení ženy i právní zakotvení ženské otázky. Československé národní shromáždění bylo jedním z prvních zákonodárných sborů, které zakotvily rovnost obou pohlaví. Ženy měly volební právo aktivní i pasivní, bylo jim konečně umožněno i studium práv. Navíc prvním prezidentem byl zastánce ženské otázky a parlament přišel s řadou iniciativ, které odstraňovaly diskriminaci žen.¹³⁴ Po první světové válce tak konečně dochází k zásadním změnám v postavení žen.

2.3.2.1 Postavení žen v životě rodinném

V době, kdy se hodnotový systém patriarchální rodiny začal otřásat, přežala životy všech rodin na území monarchie první světová válka. Odchod mužů v produktivním věku do války znamenal od roku 1914 výrazný pokles sňatečnosti a porodnosti. Žena se musela vyrovnat nejen s odchodem manžela na frontu, ale musela se naučit vést a řídit celou domácnost navíc s velmi omezeným rozpočtem.¹³⁵

Uzavření míru v roce 1918 však okamžité zlepšení nepřineslo. Přechod z válečné výroby na mírovou nebyl snadný ani rychlý a v domácnostech chybělo téměř vše potřebné. Ani pracovní nasazení ženy v domácnosti se po válce příliš nezměnilo. S tím rozdílem, že obstarání domácnosti se muselo odehrát v co nejkratším čase. Se stoupající vzdělaností žen stoupala i jejich zaměstnanost. A ženy se tak musely naučit věnovat jak povolání a domácnosti, tak manželovi a dětem. Navíc navzdory růstu zaměstnanosti žen, služebných v domácnostech

---

¹³³ MIKULOVÁ, Marie. *Žena v právním řádě československém*. Praha: V. Hlebrant, 1936. s. 204 - 205.

¹³⁴ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 46.

¹³⁵ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 316.

stále ubývalo.¹³⁶ Důsledkem války byl také fakt, že v Československu žilo v roce 1918 o 443 tisíc žen více než mužů. Uzavření sňatku tak pro ženy nebylo jednoduché.¹³⁷

Výraznou změnou na poli manželství byla rozluka manželství, uzákoněná v roce 1919. Katoličtí poslanci tuto novelu odmítli a označili ji za počátek mravní zkázy a úpadku rodiny. Dle jejich názoru byla žena monogamním a nerozlučitelným manželstvím pozdvižena a jedině tímto způsobem se stala rovnoprávnou s mužem. Představitelé katolické tábora dokonce nabádali křesťanské manžele, aby rozluku nebrali v potaz. Naopak propagátorem rozluky byla národně socialistická poslankyně Luisa Landová-Štychová. Ta poukazovala na skutečnost, že rozluka bude mít nejen mravní, ale i hospodářské účinky, neboť postaví ženu před povinnost zabezpečit se sama bez závislosti na muži. Navíc podle ní rozluka povede k rovnocennému postavení ženy i muže v manželství. Bez ohledu na oba názorové proudy je faktem, že rozluka manželství byla ve společnosti vítána. Důkazem pak je stále narůstající počet rozloučeným manželství (zatímco v roce 1910 bylo rozloučeno 14.161 manželství, v roce 1920 to bylo 52.871 manželství).¹³⁸

2.3.2.2 Postavení žen v životě profesním

Od počátku války do konce března 1918 byly do rakousko-uherské branné povinnosti zařazeny více než čtyři miliony předlitavských státních příslušníků. Jednalo se o šedesát procent mužské populace ve věku mezi osmnácti a padesáti třemi lety. Náhle tak nebylo na trhu práce dostatek mužů. Tato situace nemohla být vyřešena jinak než nárůstem podílu ženské práce. V době první světové války tedy přestala platit do té doby respektovaná dělba práce. Ženy zastoupily muže nejen v zemědělství, ale také v řemeslných dílnách, v obchodě či továrnách. V průmyslu nastupovaly do odvětví méně náročných pro kvalifikovanou práci. Mnoho žen například pracovalo ve zbrojní výrobě Škodových závodů v Plzni. S ženami se v té době setkáváme i v nemanuálních povoláních. Pracovaly

---

¹³⁶ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 316 - 317.

¹³⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 110.

¹³⁸ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 125.

jako úřednice v bankách nebo úřednice v obchodech a ševcovských dílnách. Nastoupily také do pozic listonošek nebo průvodčích v tramvajích. Přibylo i žen na postech vysoce kvalifikovaných povolání. Několik vysokoškolsky vzdělaných žen pracovalo jako pomocné vědecké síly v Archivu země české. Mezi ně patřila Věra Kosinová, která jako jediná žena ze sedmi studentů absolvovala v letech 1919 až 1921 první kurz pražské archivní školy.¹³⁹

Po skončení první světové války se některé ženy opět vrátily ke své práci v domácnosti, jiné na místech, která zastávaly v průběhu války, zůstaly (jednalo se především o úřednice). První světová válka tak ukázala, že ženy jsou schopné nahradit muže ve většině odvětví. A tím vyvrátily naprosto liché názory o méněcennosti žen. Se vznikem Československé republiky došlo ke zrovnoprávnění žen s muži a ke zlepšení podmínek pro studium žen a jejich následného profesní uplatnění. V dobách první republiky již nebyla žena s maturitou nebo vyšším vzděláním vzácnou výjimkou. Stále ještě však byla profese ženy vnímána jako alternativa sňatku či jako možnost ekonomického přilepšení, nikoli však jako poslání ženy. Mnoho žen své profese opouštělo, jakmile sňatkem získaly sociální zaopatření.¹⁴⁰

Se vznikem Československé republiky také konečně došlo ke zpřístupnění studia na právnické fakultě ženám. Stalo se tak usnesením profesorského sboru právnické fakulty Karlovy univerzity ze dne 28. října 1918. Boj o otevření této fakulty ženám trval velmi dlouho. Již v roce 1908 podal univerzitní senát na žádost Sdružení akademicky vzdělaných žen dobrozdání o možnosti studia žen na právnické fakultě ministerstvu kultu a vyučování. Povolení nebylo uskutečněno zejména pro odpor ministerstva spravedlnosti. Až v roce 1918 tak Karlova univerzita, Masarykova univerzita, Komenského univerzita a německá univerzita otevřely své právnické fakulty ženám za stejných podmínek jako mužům. Na univerzitách tedy ženy byly úplně zrovnoprávněny s muži. Byly připuštěny ke všem zkouškám, a to jak státním, tak doktorským.¹⁴¹

---

¹³⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 354.

¹⁴⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 426 - 427.

¹⁴¹ *Právničky na universitě a v praxi*. Praha: Právnický odbor Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen v Republice československé, 1928. s. 7.

Ačkoli na právnické fakultě měly ženy stejné podmínky jako muži, po dokončení studia neměly vůbec lehkou pozici. A ve snaze o získání praxe v oboru se setkaly s odmítavými postoji státních úřadů. O nelehkém postavení prvních právniček svědčí i osud vůbec první ženy, která v Československé republice promovala na právnické fakultě, a to Anděly Kozákové-Jírové. Anděla Kozáková-Jírová maturovala v roce 1918 na c.k. reálném gymnáziu v Rokycanech a téhož roku se stala jednou z prvních studentek právnické fakulty na Karlově univerzitě. Státní a rigorózní zkoušky absolvovala s nejlepším možným prospěchem a promovala v prosinci roku 1922. I přesto jí po absolvování školy nebylo umožněno získat potřebnou praxi, neboť státní úřady odmítaly přijímat ženy do státní konceptní služby. Z toho důvodu se Anděla Kozáková-Jírová již v roce 1922 zapojila do Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen v Republice československé.¹⁴²

V roce 1925 toto Sdružení založilo právnický odbor, jehož vznik byl vynucen právě neutěšenými existenčními problémy právniček, které nebyly připuštěny k právnickým povoláním. Právnický odbor pracoval na zrovnoprávnění právnický vzdělaných žen v praxi. Za tím účelem svolával schůze a sbíral informace o postavení právniček v Československé republice i v cizině a podával o tom zprávy veřejnosti. Působil k tomu, aby bylo vydáno usnesení o přijímání žen do státní konceptní služby. Roku 1927 uspořádal schůzi se spolkem československých právníků „Všehrd“ na téma „Studium a praxe právniček“, kdy byla odhlasována rezoluce, která žádá rozhodující kruhy, aby změnily své dosavadní stanovisko a přijímaly ženy za týchž podmínek jako jejich kolegy.¹⁴³

Anděla Kozáková-Jírová byla ve Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen velmi aktivní. Podílela se na stanovách z roku 1925 a 1928, referovala

---

¹⁴² BALÍK, Stanislav; KELLER, Radek. *Anděla Kozáková-Jírová, první Češka JUDr. na pražské univerzitě*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 238 - 239.

¹⁴³ *Právničky na universitě a v praxi*. Praha: Právnický odbor Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen v Republice československé, 1928. s. 40.

na schůzích v Praze a v brněnské a bratislavské pobočce a od roku 1922 byla pravidelně volena za místopředsedkyni Sdružení.¹⁴⁴

Zlom přinesl rok 1925, kdy Spolek československých notářů, odbor Praha, přijal rezoluci, dle které neexistují žádné zákonné překážky proti tomu, aby byly ženy přijímány za kandidátky notářství. Anděla Kozáková-Jírová se tak stala první československou notářkou a toto povolání vykonávala až do února 1948, kdy emigrovala do Paříže.¹⁴⁵

Absolventy fakulty filozofické se po vzniku republiky stávaly většinou středoškolskými profesorkami. Velká část z nich také začala pracovat v kulturních a vědeckých institucích. Staly se z nich knihovnice, pracovnice v Národní knihovně či v Národním muzeu a také vědecké pracovnice věnující se historii, filozofii a mineralogii. Vědecké a odborné úspěchy některých žen přerostly hranice Československa.¹⁴⁶ Jednalo se především o Miladu Paulovou, která se zabývala moderními dějinami balkánských národů. S prací „Jugoslavenští odbor“ a přednáškou „Vznik srbského státu“ se habilitovala, a stala se tak první docentkou v Československu v oboru obecných dějin východní Evropy a Balkánského poloostrova. Roku 1925 potvrdilo ministerstvo školství a národní osvěty její oprávnění přednášet na vysoké škole.¹⁴⁷ První českou inženýrkou architektury byla Milada Petříková-Pavlíková, která v roce 1921 promovala na Vysoké škole architektury a pozemního stavitelství Českého vysokého učení technického. Jejím nejvýznamnějším projektem je dům Ve Smečkách 26, vypracovaný zdarma pro Ženský klub český.¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ BALÍK, Stanislav; KELLER, Radek. *Anděla Kozáková-Jírová, první Češka JUDr. na pražské univerzitě*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 239.

¹⁴⁵ BALÍK, Stanislav; KELLER, Radek. *Anděla Kozáková-Jírová, první Češka JUDr. na pražské univerzitě*. In: PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. s. 240 - 241.

¹⁴⁶ SVADBOVÁ, Blanka. *První vysokoškolačky na pražské univerzitě a jejich uplatnění*. Tvar. 1993, roč. 4, č. 39/40, s. 15.

¹⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 446.

¹⁴⁸ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 443.

Lehké postavení neměly ani české učitelky. Do vzniku Československé republiky pro ně byl stanoven celibát. Žena, která chtěla být učitelkou, se tedy musela vzdát sňatku i rodiny. Celibát pro učitelky byl zrušen roku 1919, ani to však problémy učitelek neodstranilo. Školní úřady se i nadále chovaly vůči vdáným učitelkám nepřátelsky a ztěžovaly jim možnost společného bydlení s manželem. A ani obsazování pracovních se neobešlo bez problémů. Ženy učily nižší třídy a možnost postoupit v kariéře, či dokonce stanout v čele školy pro ně zůstala omezená. Naději na kariéerní postup měly pouze v dívčích školách. Malý školský zákon vydaný v roce 1922 ve svém § 10 stanovil paritu v učitelských sborech. Na každé škole měla být polovina pracovních míst obsazena učiteli a polovina učitelkami. Vedoucí místa na dívčích školách pak měla být přednostně obsazována ženami, na chlapeckých školách se naopak řediteli měli stát muži. Na smíšených školách měl být post ředitele předmětem volné soutěže mužů a žen. Někteří učitelé ovšem stále zpochybňovali schopnost žen vést školy, a tím i jejich právo na post ředitelek.¹⁴⁹

2.3.2.3 Postavení žen v životě společenském

Ženy zaujímaly výrazné postavení i v letech válečných. Do činnosti organizací, jejichž cílem bylo zmírňování válečných následků, se zapojovaly především ženy. K těmto organizacím patřila v první řadě Rakouská společnost Červeného kříže, působící pod ochranou arcivévodkyně Marie Valerie. V Čechách působil Zemský spolek Červeného kříže pro království české. Roku 1917 bylo založeno České srdce, národní pomocný výbor, kde se také velmi angažovaly ženy (např. Anna Podlipská nebo Renata Tyršová). České srdce mělo získávat potraviny a ošacení, které se rozdělovaly nejchudším. Odbory této organizace pak byly zakládány i v jednotlivých českých městech, v Plzni se tak stalo 2. listopadu 1917. Ženskou aktivitu ve prospěch vojáků, válečných vdov a sirotků, uprchlíků a chudých podporovaly i ženské časopisy, např. Ženské listy. Ženy tak pro vojáky vyráběly dárky – pletly jim rukavice, šály, zahříváče kolen pro dlouhou jízdu na koni či ponožky a punčochy.¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 432 - 433.

¹⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 351.

Zásadní změnu pro společenské postavení žen přinesl konec války a vznik Československé republiky. Ústava zakotvila rovné postavení žen a mužů a bylo uzákoněno volební právo pro všechny občany bez rozdílů pohlaví.¹⁵¹ Teoreticky se tak zdálo, že ženy svůj boj již vyhrály. Realita však byla jiná. Zrovnoprávnění žen a mužů bylo sice formálně stanoveno ústavou, avšak v souladu s tím nebyla většina recipovaných zákonů. A v praxi se tímto ustanovením neřídila ani většina úředníků, politiků či zaměstnavatelů. Právě na nesoulad mezi rovnoprávností v ústavě a rovnoprávností faktickou upozorňovaly představitelky pokrokových ženských spolků. Samy přispívaly návrhy k právním předpisům, prováděly osvětovou a informační kampaň ve společnosti prostřednictvím tisku, přednášek a vzdělávacích akcí. Jejich cílem bylo převést rovnoprávnost do každodenního života¹⁵²

V oblasti politiky začaly ženy působit prakticky ihned po vzniku Československé republiky. Československý parlament byl od počátku koncipován jako prostor, v němž zasedali společně muži i ženy, přestože ženy získaly volební právo až v roce 1919. První zasedání Revolučního národního shromáždění se konalo 14. listopadu 1918 a probíhalo za účasti žen. Členy Revolučního národního shromáždění jmenovalo vedení politických stran. Politické strany vyslaly na půdu Revolučního národního shromáždění i několik ženských zástupkyň, mezi kterými nechyběly Božena Viková-Kunětická nebo Alice Masaryková. Muži zde zasedající zpočátku nebraly přítomnost žen na vědomí. I přesto se ženy hned během prvních týdnů existence Revolučního národního shromáždění zapojily do legislativní činnosti jako spoluautorky návrhů. Zabývaly se tématy týkající se výchovy a vzdělávání, boje proti alkoholismu, prostituce či sociální péče.¹⁵³

Když v roce 1920 skončilo Revoluční národní shromáždění svou činností, upíraly se myšlenky dosavadních poslankyň k nadcházejícím parlamentním

---

¹⁵¹ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 464.

¹⁵² BUREŠOVÁ, Jana. *Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné aktivní lidské bytosti*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 358.

¹⁵³ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 464 - 465.

volbám. A politické strany upíraly pozornost na ženy jako potencialní voličky. Při volební agitaci hrály roli ženské organizace jednotlivých politických stran, které měly ženy přesvědčovat. Strany, které již před první světovou válkou měly ve svém programu rovné volební právo, toho využívaly ke své agitaci. Snažily se voličky nalákat na ženská jména na kandidátkách. Ženy na kandidátních listinách ovšem zaujímaly většinou nevolitelná místa. Všechny proudy ženského hnutí se vyjadřovaly pro vstup žen do politiky. Františka Plamínková dokonce nabádala ženy z okruhu intelektuální elity, aby šly příkladem a vstupovaly do politických stran.¹⁵⁴

Předpokladem pro parlamentní kariéru byly aktivní členství v politické straně, loajalita k jejímu vedení a ochota respektovat pravidla vázaných kandidátek. Počet žen, které by splňovaly uvedená kritéria, byl omezený. Pokud ženy měly zájem o veřejnou činnost, dávaly přednost práci v ženských spolcích, která se dala lépe skloubit s rodinnými závazky. Jednou z prvních senátorek se stala Františka Plamínková, pro kterou byla parlamentní činnost posláním. Spolu s dalšími ženami v parlamentu se věnovala otázkám sociální ochrany matek a dětí, podpoře ekonomicky aktivních žen a rozšíření možností v oblasti vzdělání pro ženy. Snažila se také o změnu zákonů diskriminujících ženy a jejich uvedení do souladu s ústavou.¹⁵⁵

Ženy v parlamentu ovšem byly za výkon svého mandátu odpovědné straně, za niž kandidovaly. Vznikl tak rozpor mezi ideou političky vzniklou před první světovou válkou a praxí, kdy poslankyně a senátorky musely především hájit zájmy, program a taktiku svých mateřských stran. V každodenní parlamentní realitě tak zbýval jen malý prostor pro obhajobu zájmů žen. Důkazem jsou opakované neúspěšné pokusy političek o zrušení paragrafu 114 trestního zákona o trestnosti interrupce.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ MUSILOVÁ, Dana. *Politická: poslání nebo profese*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 401 - 402.

¹⁵⁵ MUSILOVÁ, Dana. *Politická: poslání nebo profese*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 403 - 404.

¹⁵⁶ MUSILOVÁ, Dana. *Politická: poslání nebo profese*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 404.

Přijetí volebního práva pro ženy bylo spojeno s velkým nadšením a žen a také s velkými očekáváními. Ženy očekávaly, že se v relativně krátké dobělepší jejich postavení a dojde k úplnému zrovnoprávnění s muži i v každodenním životě. Tato očekávání však nebyla naplněna v žádné zemi, kde bylo volební právo ženám přiznáno, Československé republiky nevyjímaje. V ženském hnutí tak zavládl pocit zklamání, který se podařilo překonávat jen postupně.¹⁵⁷

---

¹⁵⁷ MUSILOVÁ, Dana. *Politická: poslání nebo profese*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 400.

3 MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ – ZAPOJENÍ ŽEN DO SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA A DOKONČENÍ EMANCIPACE

3.1 Postavení žen ve Francii

3.1.1 Postavení žen de iure

Teprve mezi léty 1938 a 1942 došlo formou novelizací občanského zákoníku Code civil k definitivnímu zrušení manželovi moci nad ženou a tím i k ukončení nesvéprávnosti ženy v manželství. K úplnému zrovnoprávnění žen s muži však došlo až o mnoho let později, letech 1965 až 1985. Zrovnoprávnění postavení otce a matky nastalo dokonce až v roce 1970.¹⁵⁸ Ve srovnání s vývojem v Československé republice se tak Francie jeví v rámci postavení žen jako poměrně zpátečnická.

Meze zkoumání postavení žen v rámci této diplomové práce jsou stanoveny do zahájení druhé světové války. Avšak vzhledem k významu, který ústava čtvrté republiky měla pro postavení žen ve Francii, je nutné ji zmínit, i když vznikla až v roce 1946. Ústava čtvrté republiky totiž konečně přiznala ženám volební právo.¹⁵⁹ Stalo se tak po mnohaletém marném boji francouzských žen až v roce 1946, kdy většina evropských žen již dávno volit mohla (např. ve Finsku v té době mohly ženy volit již čtyřicet let).

3.1.2 Postavení žen de facto

3.1.2.1 Postavení žen v životě rodinném

Meziválečné období se ve Francii vyznačuje výraznou podporou porodnosti ze stran politiků. Po krátkém zvýšení počtu narozených na počátku dvacátých let porodnost vytrvale klesala, až v roce 1938 Francie dosáhla s třinácti narozenými dětmi na tisíc obyvatel nejnižšího evropského stavu.

---

¹⁵⁸ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. *Rodinné právo dle Napoleonova Code civil*. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. s. 266.

¹⁵⁹ SELTENREICH, Radim. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 312.

Také francouzské ženské organizace podporovaly rodinu a porodnost a zasazovaly se o to, aby ženám byly vypláceny rodinné přídavky ze státního rozpočtu. Tyto požadavky vyústily v zákon přiznávající dětské přídavky vyplácené zaměstnavateli („allocations familiales“). Financování „allocations familiales“ se provádělo prostřednictvím vyrovnávacích pokladen, do nichž přispívalo více podnikatelů. Ženy tvořily velkou část dělnictva, a tak tyto příspěvky byly vypláceny často přímo matkám. A i přesto, že odbory tyto příspěvky odmítaly, přinesly velký užitek mnoha dělníkům a jejich rodinám. V roce 1932 ve Francii vznikl první zákon o rodinných příspěvcích svého druhu. Tento zákon zavazoval všechny podnikatele, aby se připojili k vyrovnávacím pokladnám a tím vytvořil národní rodinnou politiku, jejímž cílem bylo spravedlivé rozdělování příjmů od bezdětných osob na rodiny s dětmi. K rozšíření zákona došlo v roce 1938 a v roce 1939 byl zákonem o rodině „Code de la famille“ zapojen do uceleného systému. Výše příspěvku se odvíjela od průměrné mzdy v regionu a skládala se z jednorázové částky vyplacené na první dítě (pokud se narodilo do dvou let po svatbě) a přídavku ke mzdě ve výši deseti procent za druhé dítě a dvaceti procent za každé další dítě.¹⁶⁰ „Changes in legislation, fertility and infant mortality colluded to make children more significant in domestic life, while women became more clearly seen as mothers than as wives.”¹⁶¹

3.1.2.2 Postavení žen v životě profesním

Meziválečné období je ve Francii období takzvané nové ženy, tedy „femme nouvelle“. Tato nová ženy většinou pracovala nebo studovala a takto ji prezentovala i média. Novou ženou byly neprovdané absolventky vysokých škol, tanečnice, herečky nebo sportovkyně. Tyto ženy svými životními plány a veřejným vystupováním upozorňovaly ostatní ženy na jejich nové možnosti. Práce žen začala být vnímána jako něco, co přináší uspokojení a smysl života. A dokonce i ekonomové si začali uvědomovat ústřední roli žen jako konzumentky oblečení, kosmetiky a kulturních programů. Kdyby se totiž opět

---

¹⁶⁰ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 239 - 241.

¹⁶¹ SIMONTON, Deborah. *A history of European women's work: 1700 to the present*. New York: Routledge, 1998. s. 189.

vrátili k pletení punčoch a tkaní šatů, znamenalo by nedozírné následky pro mnohá průmyslová odvětví.¹⁶²

Postupně docházelo také ke zvýšení podílu žen pracujících mimo zemědělství (do druhé světové války se zvýšil podíl pracujících mimo zemědělství ze čtrnácti procent na dvacet tři procent). Od roku 1921 byl podíl zaměstnaných žen ku práceschopným padesát tři procent a jejich počet v meziválečném období stále narůstal.¹⁶³ Nejčastěji byly ženy zaměstnávány v maloobchodě, v administrativě, u telegrafu, ve školství a ošetrovatelství. Stále však přibývalo žen na pozicích dosud ovládaných muži. V meziválečném období se již můžeme setkat se ženou coby burzovní makléřskou.¹⁶⁴ Ve třicátých letech pak byla v Paříži dokonce zřízena ženská policie. Předmětem zájmu policistek byly ženy bez zaměstnání a přístřeší, zbloudilé děti, působení při rodinných rozvratech a poradní služba ženám v nouzi a opuštěnosti.¹⁶⁵

Vysokoškolsky vzdělaná žena nebyla v meziválečných letech výjimkou. Ovšem ne vždy bylo vysokoškolské vzdělání zárukou profesního úspěchu žen. O tom svědčí i příběh Suzanne Borel, která jako první francouzská žena složila v roce 1931 zkoušku ministerstva zahraničí a vstoupila tak do francouzské diplomatické služby. Konzulární funkci v zahraničí však vykonávat nesměla z důvodu, že jako žena nemá žádná politická práva.¹⁶⁶

3.1.2.3 Postavení žen v životě společenském

V meziválečném období trpělo francouzské ženské hnutí hlavně tím, že se jim na rozdíl od mnoha jiných evropských zemí nepodařilo vybojovat volební právo. Avšak jaké byly příčiny toho, že země, která byla jednou z prvních demokracií v Evropě a kde vznikalo evropské ženské hnutí, si toto právo vydobyla mezi posledními? Odpůrce volebního práva žen senátor Alexandre

---

¹⁶² BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 235 - 236.

¹⁶³ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 141.

¹⁶⁴ ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 206.

¹⁶⁵ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. s. 73 – 74.

¹⁶⁶ SIMONTON, Deborah. *A history of European women's work: 1700 to the present*. New York: Routledge, 1998. s. 241 – 242.

Bérard argumentoval tak, že ženské volební právo by přineslo vládu klerikalismu, nebo dokonce bolševickou revoluci. Ve skutečnosti však mezi francouzskou demokratickou levicí panoval strach z mýtu, podle kterého ženy zradily revoluci odmítáním rozumu a spoluprací s kněžími. Tento strach ještě přizivila skutečnost, že sám papež se vyslovil pro přiznání volebního práva ženám. Dalším důvodem byl fakt, že na rozdíl od nově vznikajících demokracií (jako bylo Československo, Polsko či Rakousko), ve Francii chyběl činitel, který by spolupůsobil při podpoře volebního práva žen. Ve Francii totiž mohli muži volit již dávno. A nepotřebovali tak podporu žen pro získání vlastního volebního práva. Zápasy o utváření koalic s mezi liberalismem, dělnickým hnutím a přívrženci volebního práva zde navíc probíhaly s mnohem menší intenzitou a dosahem.¹⁶⁷

„In the wake of World War I, Scandinavian and British women achieved an emancipation that was already well under way, and in central and eastern Europe women generally benefited from the collapse of the old German, Austrian, Russian and Turkish empires. By contrast in southern Europe, where political continuity prevailed, nothing or almost nothing changed. Thus, while Spain had its republican revolution in 1931, the women of France, Italy, and Belgium had to wait until after World War II to finally obtain full political rights, in concert with worldwide struggles against all forms of discrimination, whether religious, social or sexual.”¹⁶⁸

3.2 Postavení žen v Německu

3.2.1 Postavení žen de iure

S důsledky prohrané války se Výmarská republika musela potýkat celé meziválečné období. Kritickým pak bylo období po propuknutí světové hospodářské krize v roce 1929. Všeobecná nespokojenost vyústila do růstu levicového a pravicového extremismu. Roku 1933 je pak Adolf Hitler jmenován říšským kancléřem. Z Výmarské republiky se tak stává Třetí říše.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 203 - 205.

¹⁶⁸ RUDELE, Odile. *Political Rights of European Women: An Assessment of the Two World Wars*. In: FAURÉ, Christine. *Political and Historical Encyclopedia of Women*. New York: Routledge, 2003. s. 328.

¹⁶⁹ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 275, 282.

V oblasti občanského práva byl základním předpisem stále BGB, který ovšem v důsledku řady změn postupně ztrácel svůj původně univerzální charakter.¹⁷⁰ Součástí BGB bylo tradičně i rodinné právo a v rámci něj i ustanovení o uzavírání manželství. Tato část byl v roce 1938 z BGB vyjmuta a byl vytvořen zvláštní zákon, který jednotně reguloval vznik a zánik manželství. Do manželství mohl muž vstoupit až po dosažení jednadvaceti let věku, žena pak od šestnácti let. Poměrně vysoká věková hranice u muže byla zdůvodňována tím, že po dovršení osmnácti let byl muž povinen absolvovat pracovní službu a vojenský výcvik. Zákon upravoval také možnosti zrušení manželství. Jedním z důvodů pro zrušení manželství byl omyl v osobě druhého manžela, který vyšel najevo až po uzavření manželství. Dle dobové judikatury byl důvodem také předmanželský pohlavní styk ženy, dědičná nemoc její nebo členů její rodiny. Manželství bylo ve Třetí říši pojímáno jako základ národního společenského života. Cílem manželství bylo plození potomků, kteří měli zajistit další existenci národa. Proto byly zákonem usnadněny podmínky pro rozvod manželství, které neplnilo svou funkci. Dalšími důvody rozvodu tak bylo, pokud manžel či manželka ustavičně odmítali zplodit potomka nebo neplodnost jednoho z manželů.¹⁷¹

Pracovní právo v meziválečném období velmi znevýhodňovalo ženy. Svědčí o tom i zákon Výmarské republiky o právním postavení úřednic z 30. května 1932. Podle něj nemusela být při podání výpovědi dodržena výpovědní lhůta, nýbrž pokud byla úřednice vdaná, mohla být z veřejné správy propuštěna kdykoli na její návrh. Úřednice trvale materiálně zabezpečená mohla být dokonce propuštěna kdykoli. V tomto trendu pokračují i zákony Třetí říše. Dle zákona o změně předpisů v oblasti úřednického, platového a zaopatřovacího práva z 30. června 1933 byl dán důvod pro propuštění úřednice ze zaměstnání, pokud byl manžel úřednice také zaměstnán ve veřejné správě a byl schopen ze svého platu zabezpečit rodinu. Dále stanovil, že ženy mohly vstoupit do veřejné správy až po dosažení věku třicet pět let. Pro muže byla tato věková hranice dvacet sedm let. Naopak úprava pracovní doby byla oblastí, kde byla žena více chráněna než muž. A ženám pracujícím v dělnických profesích bylo zákonem

---

¹⁷⁰ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 280.

¹⁷¹ TAUCHEN, Jaromír. *Žena v právním řádu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2008, roč. 16, č. 1, s. 84.

poskytováno více ochrany než zaměstnankyním veřejné správy. Pro dělnice platilo omezení práce v noci, v neděli a o svátcích.¹⁷²

3.2.2 Postavení žen de facto

3.2.2.1 Postavení žen v životě rodinném

Období Třetí říše nebylo pro postavení ženy příznivou dobou. Role ve společnosti byly přesně rozděleny mezi muže a ženy. Národně socialistická německá strana práce (NSDAP) přisoudila ženám jejich přirozenou roli jako hospodyně a matky a výslovně vyžadovala odvrát žen od politické emancipace ve prospěch rodiny a podpory muže. To vyplývá i z citátu říšského ministra propagandy Josepha Goebbelse: „Prvořadé místo pro ženu je uprostřed její rodiny. Nejnádhernější úkol, který žena může splnit, je darovat svému národu dítě.“ Úkolem muže v této době bylo uživit rodinu a vystupovat jako její ochránce. Zatímco povinností ženy bylo přivést na svět co možná největší počet potomků. Role ženy v společnosti tak byla zúžena pouze na její mateřství.¹⁷³

Byl tak vytvořen jakýsi „kul matky“ a ženy s větším počtem dětí požívaly zvláštních poct. Od roku 1938 byly dokonce matky s větším počtem dětí vyznamenávány Čestným křížem německé matky. Toto vyznamenání mělo symbolizovat jejich čestné místo uprostřed národního společenství. Mohly ho však získat pouze německé dědičně zdravé matky. Čestný kříž německé matky obsahoval nápis „dítě šlechtí matku“ a byl udělován ve třech stupních. Za čtyři nebo pět dětí se uděloval kříž bronzový, za šest nebo sedm dětí kříž stříbrný a zlatý kříž byl udělován za více než osm dětí.¹⁷⁴

3.2.2.2 Postavení žen v životě profesním

V letech světové hospodářské krize byla situace na trhu práce velmi kritická, a to mnohem více pro muže než pro ženy. Zprvu se ale žen nezaměstnanost nedotkla tolik jako mužů. Vysvětlení je jednoduché, ženy byly levnější pracovní silou. „Unemployment at that time affected free times as many

---

¹⁷² TAUCHEN, Jaromír. *Žena v právním řádu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2008, roč. 16, č. 1, s. 81.

¹⁷³ TAUCHEN, Jaromír. *Žena v právním řádu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2008, roč. 16, č. 1, s. 81.

¹⁷⁴ TAUCHEN, Jaromír. *Žena v právním řádu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2008, roč. 16, č. 1, s. 84.

men as women, since, for equal work, employers preferred to hire women, whose wages were up to one-third lower than men's wages. As a result, many women not only had to provide for the needs of unemployed family members, but also faced hostile unions denouncing "female job stealers".¹⁷⁵ Z toho důvodu začaly být vytvářeny mechanismy, které při obsazování nových pracovních míst upřednostňovaly muže jako živitele rodin před ženami.¹⁷⁶

Třetí říše pokračovala v duchu postupného odstraňování žen z veřejné správy, ačkoli ve třicátých letech panovala prakticky plná zaměstnanost a začaly se naopak projevovat problémy s nedostatkem pracovních sil. Podle NSDAP se však ženy pro výkon určitých povolání nehodily. Při posuzování toho, jaká povolání jsou pro ženy vhodná, hrály roli spíše psychické a intelektuální vlastnosti ženy před fyzickými schopnostmi. Povolání soudkyně, státní zástupkyně a advokátky nemohly ženy od poloviny třicátých let vykonávat. Od roku 1938 musela svobodná žena mladší dvaceti pěti let, která chtěla pracovat v průmyslu, předtím absolvovat povinný rok na venkově, kde pomáhala v zemědělství.¹⁷⁷

Co se týče studia žen v období Třetí říše, tak v roce 1934 bylo vydáno nařízení, podle kterého mohlo na německých vysokých školách studovat jen deset procent žen. V roce 1937 byla provedena reforma vyššího školství a ta měla za následek, že německá gymnázia zůstala pro dívky uzavřena. Dívky tedy nedostaly možnost naučit se latinky, což byl jeden z předpokladů pro studium na vysoké škole. Od roku 1938 musely všechny ženy, kterým se přes popsané překážky podařilo přijetí na vysokou školu, absolvovat tzv. rok domácího hospodářství.¹⁷⁸

3.2.2.3 Postavení žen v životě společenském

Přesto, že německé ženy získaly aktivní i pasivní volební právo již v roce 1919, tedy dvacet sedm let před francouzskými ženami, mnoho dalších opatření

---

¹⁷⁵ THALMANN, Rita. *The Femine Condition under Nazism*. In: FAURÉ, Christine. *Political and Historical Encyclopedia of Women*. New York: Routledge, 2003. s. 358.

¹⁷⁶ TAUCHEN, Jaromír. *Žena v právním řádu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2008, roč. 16, č. 1, s. 82.

¹⁷⁷ TAUCHEN, Jaromír. *Žena v právním řádu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2008, roč. 16, č. 1, s. 82 - 83.

¹⁷⁸ TAUCHEN, Jaromír. *Žena v právním řádu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2008, roč. 16, č. 1, s. 83.

na jejich podporu přijato nebylo. Výjimkou byly opatření zavádějící sociální příspěvky na děti nebo oficiální uznání ženské práce v domácnosti. Tato opatření však byla naprosto nedostatečná pro zlepšení podmínek pro život žen, a to především v letech světové hospodářské krize.¹⁷⁹

Po těžkých letech hospodářské krize, přichází pro společenské postavení žen další rána v podobě Třetí říše. Ženám byly zakázány jakékoli emancipační snahy. NSDAP již na své první členské schůzi jednohlasně zaujala stanovisko, že ženy nesmí být dosazovány do vedoucích pozic ve vedení strany. Ženy tak nikdy nebyly NSDAP vyslány do zastupitelských orgánů obcí, zemských parlamentů či říšského sněmu, a byly nežádoucí i v jakýchkoli jiných politických funkcích.¹⁸⁰

Tři německé ženské svazy ve třicátých letech protestovaly proti rostoucímu antisemitismu v Německu. V květnu 1933 se dokonce Svaz německých ženských spolků sám rozpustil, aby se vyhnul nacifikaci. V reakci na to odmítla Mezinárodní rada žen mít ve svých řadách německé zastoupení.¹⁸¹

3.3 Postavení žen v Československé republice

3.3.1 Postavení žen de iure

Od vzniku republiky se z důvodu velmi nepraktického právního dualismu ukazuje jako žádoucí vytvoření nového občanského zákoníku, který by platil na území celé Československé republiky. Práci na něm započala tzv. superrevizní komise 15. února 1926 a konala celkem 321 schůzí, z nichž poslední se konala 4. listopadu 1931. Na podzim roku 1935 svolalo ministerstvo spravedlnosti superrevizní komisi k práci na konečné redakci osnovy. Senát Národního shromáždění ji vydal v roce 1937 pod názvem Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. Ožehavým tématem v rámci nové kodifikace se stalo právě manželské právo. Návrh z roku 1931 počítal s civilním sňatkem, což vyvolalo vlnu nevole ze strany církve. Konečné řešení toho problému bylo

---

¹⁷⁹ THALMANN, Rita. *The Femine Condition under Nazism*. In: FAURÉ, Christine. *Political and Historical Encyclopedia of Women*. New York: Routledge, 2003. s. 358.

¹⁸⁰ TAUCHEN, Jaromír. *Žena v právním řádu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2008, roč. 16, č. 1, s. 82.

¹⁸¹ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 232.

natolik odkládáno, až do osnovy z roku 1937 nebylo zahrnuto. Po celou dobu přípravy občanského zákoníku bylo mnohokrát diskutováno postavení a úloha ženy v rodině a s tím související majetkových vztahů mezi manželi. Návrh z roku 1937 nakonec obsahoval majetkové společenství manželů ohledně majetku nabytého za trvání manželství, nebylo však vyloučeno, aby soudce v případě sporu rozhodl podle volného uvážení jinak. Pokud manželka neodporovala, měl její jmění spravovat manžel. Zvláště toto ustanovení bylo z hlediska postavení žen vnímáno veřejností jako krok zpět. Práce na návrhu občanské zákoníku nakonec přešel mnichovský diktát v roce 1938.¹⁸²

V rámci rodinného práva byly v meziválečných dobách přijaty některé dílčí novely. Jednalo se například o zákon č. 256/1921 o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, zákon č. 56/1928 o osvojení a zákon č. 4/1931 na ochranu osob oprávněných požadovat výživu nebo zaopatření (alimentační zákon).¹⁸³ Nejkomplexnější úpravu představoval zákon o osvojení. Osvojení zde bylo založeno na smluvním principu a jeho hlavním účelem nebylo zabezpečení výchovy dítěte, ale zajištění přechodu majetku. Proto bylo možné osvojit i zletilou osobu a vdanou ženu (se souhlasem jejího manžela).¹⁸⁴

V oblasti obchodního práva na českém území stále platil rakouský obchodní zákoník z roku 1863, i přestože z hlediska postavení žen byl poměrně diskriminační, mnohem lépe na tom byl uherský obchodní zákoník z roku 1875, který platil na Slovensku. Uherský obchodní zákoník totiž ženám přiznával stejná práva jako mužům, a to bez výjimky. Zákon č. 1/1928 upravoval právo směnečné společně pro celou republiku. Ustanovení tohoto zákona se vztahovala jak na muže, tak na ženy. Pouze v § 108 nacházíme ustanovení platné jen pro ženy. Stanoví, že pokud žena nabude zletilosti svým provdáním, nenabývá tím ještě směnečné způsobilosti. Dané ustanovení však platilo pouze pro Slovensko. Dále tento zákon stanoví, že pokud má být žena ze směnky oprávněna nebo zavázána jako výstavce nebo směnečník, je potřeba, aby bylo

---

¹⁸² SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír; VESELÁ, Renata. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing s.r.o., 2010. s. 15 -18.

¹⁸³ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír; VESELÁ, Renata. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing s.r.o., 2010. s. 14.

¹⁸⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1998. s. 24.

vyhověno požadavkům materiální platnosti podpisu. Jestliže se provdaná žena podepíše dívčím jménem, její závazek nebo oprávnění ze směnky nevzniká.¹⁸⁵

3.3.2 Postavení žen de facto

3.3.2.1 Postavení žen v životě rodinném

V meziválečném období přichází vrchol ženské emancipace. České ženy již mnohé vybojovaly. Mají aktivní i pasivní volební právo, mají rovné postavení s muži, mohou se rozvést. Doba vleklé hospodářské krize se však odrazí na jejich postavení v rámci rodiny. V těchto dobách ženy v rámci rodiny především řešily, jak vyjít s minimem finančních prostředků. Jejich úkolem bylo zajistit chod domácnosti. Ženy na venkově pak měly postavení ještě složitější. Jejich postavení totiž stále spočívalo na tradicích, a udržely se zde některé patriarchální zvyklosti. Žena na venkově musela vykonávat všechny práce v domě, věnovala se hospodářskému zvířectvu, práci na zahradě a v době polních prací pracovala po boku svého manžela. U matek se k tomu samozřejmě připojila ještě péče o děti a starost o ošacení členů rodiny. Venkovské ženy často bývaly prací přetíženy a mnoho volných chvil jim nezbývalo.¹⁸⁶

Práce ženy v rámci domácnosti však nebyla limitována osmihodinovou pracovní dobou, kterou první republika krátce po svém vzniku uzákonila. Dlouhá pracovní doba žen v domácnosti se dávala za vinu konzervativnímu přístupu žen samotných, protože dělaly věci stejně jako jejich babičky či matky a svou práci si neracionalizovaly. Meziválečné ženské časopisy ženy utvrzovaly v tom, že dobrá hospodyně je základem spokojeného soutěží muže a ženy v rámci rodiny. Přinášely různé návody na to, jak všechny úkoly v rámci domácnosti zvládnout, a to s využitím moderních technických novinek a racionalizace práce. Zdůrazňovaly také potřebu vzdělávání žen pro zefektivnění práce v domácnosti.¹⁸⁷

V rámci mateřství přicházejí propagátorky ženské emancipace s myšlenkami o tom, že mateřství není jediným způsobem naplnění ženského života. Mateřství nemá být povinností ženy, ale její svobodnou volbou.

---

¹⁸⁵ MIKULOVÁ, Marie. *Žena v právním řádě československém*. Praha: V. Hlebrant, 1936. s. 132.

¹⁸⁶ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 317 - 318.

¹⁸⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 318.

Navíc zdůrazňují důležitost vzdělání žen. Neboť jedině vzdělaná žena je podle nich dobrou vychovatelkou vlastních dětí.¹⁸⁸

3.3.2.2 *Postavení žen v životě profesním*

V dobách meziválečných se můžeme setkávat se ženami v mnoha profesích. Ženy postupně přestávají vnímat profesní uplatnění jako alternativu sňatku a pracuje tak čím dál více vdaných žen. Problémy na poli pracovním pak v dobách meziválečných přinášejí nejprve úsporná opatření státu a poté hospodářská krize. Důkazem je i restriktivní zákon z roku 1925. Ten z důvodu státní úspory navrhoval radikální snížení počtu učitelů, zmenšování tříd a rušení některých škol. Tento zákon se stal pohromou pro ženy zaměstnané jako učitelky. Ačkoli se restrikce měly týkat hlavně nejstarších členů učitelských sborů a nemocných učitelů, restriktivní výzvy často dostaly vdané učitelky, třebaže byly zdravé a v produktivním věku. Navrhovatelé zákona se tedy v rámci úsporných opatření státu snažili, aby žádná rodina nepobírala dva platy. Učitelky v tomto zákoně spatřovaly útok na svou osobní svobodu a pokus o znovuzavedení celibátu. O odvrácení hromadného propouštění vdaných učitelek a zmírnění navrhovaného restriktivního zákona se zasloužil Říšský svaz učitelek, celostátní zastřešující organizace učitelek pod vedením Františky Plamínkové.¹⁸⁹

V souvislosti s hospodářskou krizí ve 30. letech 20. století se opět objevovaly snahy o legalizaci propuštění vdaných veřejných zaměstnankyň, jejichž manžel dokázal uživit rodinu sám. Návrh ministerstva vnitra z roku 1938 dokonce počítal s propuštěním všech vdaných zaměstnankyň ve veřejných službách. K propuštění vdaných učitelek pak skutečně došlo v roce 1939, kdy vládní nařízení prakticky obnovilo jejich celibát. Učitelky musely předložit doklady o výši manželových příjmů. Pokud totiž byla rodina odkázána pouze na plat ženy, nemohla být učitelka propuštěna. Ani středoškolské vzdělání tak nezachránilo ženy před diskriminací na trhu práce.¹⁹⁰

---

¹⁸⁸ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 318.

¹⁸⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 433 - 434.

¹⁹⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 434 - 435.

Jednoduché postavení neměly ani vysokoškolsky vzdělané ženy. A to v roce 1930 bylo v Československé republice již 645 lékařek, 535 středoškolských profesorek, 210 farmaceutek, 162 absolventech technických vysokých škol, 92 advokátek a 61 inženýrek ekonomie. Jen minimum z nich však pokračovalo ve vědecké kariéře. Teprve na počátku třicátých let se habilitovaly první lékařky, a to Vlasta Říhová-Knappová roku 1932 a Olga Valentová-Denigerová roku 1933, obě v oboru dermatovenerologie. Na přírodovědné fakultě působily do roku 1938 ve funkci asistentek pouze čtyři ženy a jen dvě z nich se habilitovaly, jednalo se o Albínu Dratvovou roku 1932 v oboru filosofie exaktních věd a Julii Moschelesovou roku 1934 v oboru antropogeografie. Filosofická fakulta měla dokonce čtyři docentky (Miladu Paulovou, Floru Kleinschnitzovou, Růženu Vackovou a Drahomíru Stránskou). Úspěchy, které tyto ženy ve vědě dosáhly, byly většinou kompenzovány celoživotní samotou. Takový osud potkal i již zmíněnou Miladu Paulovou, jejíž vědecká díla svým úspěchem přesáhla hranice Československa, avšak nikdy se nevdala ani neměla děti. Podobný je i osud Flory Kleinschnitzové. Ta roku 1891 maturovala na gymnáziu v Uherském Brodě a poté na pražské filosofické fakultě vystudovala germánskou a slovanskou filologii. Po promoci v roce 1919 nastoupila do Oddělení rukopisů a starých tisků ve Veřejné a univerzitní knihovně. Roku 1920 se stala vedoucí tohoto oddělení. Pro knihovnu získala řadu cenných rukopisů a prvotisků a podílela se na přípravě meziválečných výstav iluminovaných rukopisů. Také spolupracovala na vydání „Masarykova naučného slovníku“ a „Knihopisu českých a slovenských tisků od doby nestráší až do konce 18. století“. Habilitovala se spisem „Andrej Sládkovič a jeho doba a přednáškou „Karel Slavoj Amerling a Slovensko“. Stala se tak docentkou československé literatury se zvláštním zřetelem na knihovnictví. Vyučovala slovenskou literaturu, zabývala česko-švédskými literárními vztahy, hojně publikovala a předkládala. Její vědeckou dráhu přerušila druhá světová válka. Zemřela v roce 1946.¹⁹¹

O lepší postavení vysokoškolsky vzdělaných žen se v senátu velmi zasazovala Františka Plamínková. Nejprve prosadila přijímání právniček do služeb hlavního města Prahy, a to konkrétně do státní konceptní služby a soudcovské služby. Po mnohaletém úsilí Františky Plamínkové otevřel ministr

---

¹⁹¹ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 444 - 448.

Meissner ženám soudcovské povolání. V ostatních úřadech již právničky pracovaly, ale jen ve funkcích úřednických. Františce Plamínkové se podařilo prosadit, aby mohly být jmenovány do konceptní služby. Stejně se zasazovala i o lepší uplatnění lékařek ve veřejných službách. V roce 1931 se jí podařilo prosadit, aby při jmenování šestnácti nových školních lékařů města Prahy byla přijata polovina lékařek.¹⁹²

3.3.2.3 *Postavení žen v životě společenském*

Vstup žen do veřejného života a politiky se v meziválečných letech stal reálným faktem, přesto i v této době se ozývaly názory volající po vyloučení žen z politiky. Diskutovalo se o tom, proč mají ženy vstupovat do parlamentu. Ženy argumentovaly tím, že jsou strážkyněmi morálky a jejich úkolem je politiku kultivovat a zušlechťovat a věnovat se především otázkám sociálním.¹⁹³ Realitou však bylo, že ženy představovaly v parlamentu jen početně malou komunitu, rozptýlenou do několika poslaneckých a senátorských klubů a svázanou povinnostmi hlasovat v souladu s jejich stanoviskem. Po celé meziválečné období ženy nezískaly přístup do elitních pozic ani v jedné z komor Národního shromáždění. Jejich mandáty měly ovšem nižší prestiž než mandáty mužských poslanců a senátorů. Jako lichá se tak v praxi ukázala představa, že ženy mohou kultivovat politiku už jen svou přítomností. „Přestože se jim ani zdaleka nepodařilo prosadit všechny požadavky, s nimiž do parlamentu přicházely, v osudovém roce 1938 prokázaly bez rozdílu národnosti a politického přesvědčení občanskou statečnost a věrnost Československé republice a jejím demokratickým principům.“¹⁹⁴

Roku 1923 byla založena vrcholová ženská organizace liberálního směru, Ženská národní rada. Počet členek Ženské národní rady rostl velmi rychle, roku 1935 již sdružovala 27 tisíc členek a padesát místních ženských organizací. Hlavním sídlem Ženské národní rady byla Praha, svou pobočku však měla

---

¹⁹² BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. s. 87 - 88.

¹⁹³ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 468.

¹⁹⁴ MUSILOVÁ, Dana. *Politická: poslání nebo profese*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajištění historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 405.

i v Brně. Ženská národní rada se snažila o zlepšení postavení žen na území Československé republiky. Její činnost spočívala v podávání dobrozdání k chystaným zákonným změnám v postavení žen, v upozorňování na správní a zákonná opatření, která odporovala rovnoprávnosti a ve snaze o vypracování návrhů k jejich odstranění. Dále se Ženská národní rada snažila působit na instituce, které mohly mít vliv na vytváření rovného postavení žen ve společnosti, zejména na zákonodárny sbor. Ženská národní rada měla velmi propracovanou organizační strukturu. Skládala se z výkonných orgánů, pracovních skupin a zájmových skupin. Výkonný orgán, kterým bylo valné shromáždění, se scházel jedenkrát za rok a volil předsednictvo a předsedkyni, schvaloval jednatelskou zprávu, stanovil členské příspěvky, volil delegátky do Mezinárodní ženské rady.¹⁹⁵

Od roku 1925 vydávala Ženská národní rada vlastní časopis s názvem Ženská rada. V čele redakční rady byla Františka Plamínková. Časopis zveřejňoval nejrůznější ankety, veřejné dopisy, pozvánky na pořádané akce a další aktuality. Obsah každého čísla byl shrnut ve francouzském resumé, což umožňovalo styk se zahraničními členy. První číslo časopisu bylo zasláno členům Mezinárodní ženské rady se žádostí o výměnu.¹⁹⁶

Ženská národní rada se stala také informačním střediskem o ženském hnutí pro veřejné orgány a byla střediskem pro využití volebního práva žen. Věnovala pozornost podmínkám žen pro mateřství a péči o dítě, pracovním podmínkám žen a možnostmi vzdělání pro ženy. Naopak bojovala proti prostituci. Ženská národní rada také zorganizovala spolupráci právnický vzdělaných žen. Právnický odbor Ženské národní rady provedl analýzu úředního návrhu na novelu občanského zákoníku, zejména v oblasti práva rodinného, a vypracoval připomínky z hlediska potřeb každodenního života žen v nových demokratických podmínkách. Zápas právníček o modernizaci právního řádu byl však velice těžký.¹⁹⁷

Ženská národní rada skončila svou činnost v roce 1940. V březnu 1940 byla bez vědomí Františky Plamínkové začleněna do Národního souručenství

---

¹⁹⁵ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. s. 62 – 63.

¹⁹⁶ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. s. 64.

¹⁹⁷ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. s. 67, 73, 80.

spolu s muži. Definitivní konec Ženské národní rady znamenal dopis svolavatelkám odborů o likvidaci ze dne 10. září 1942.¹⁹⁸

Ženská národní rada a její hlavní představitelka Františka Plamínková také přispěly ke kladnému vnímání Československé republiky na poli mezinárodním. Františka Plamínková byla mnohými zahraničními činiteli označována vedle prezidenta T. G. Masaryka a Edvarda Beneše za nejvýraznější osobnost pozitivně zviditelňující Československou republiku v zahraničí. Meziválečné období bylo dobou, kdy české ženy začaly zaujímat důležitá místa v mezinárodních organizacích. Františka Plamínková byla členkou předsednictva a poté místopředsedkyní Mezinárodní ženské rady a Mezinárodní aliance pro volební a občanská práva žen, předsedkyní Malé ženské dohody, členkou vedení Mezinárodního sdružení výdělečně činných žen a mezinárodní organizace Open Door International. Plamínková také založila Volební výbor Ženské národní rady, byla jednou ze tří zakladatelek československé odbočky Mezinárodní ligy pro mír a svobodu, založila československou odbočku Výdělečně činných žen a Open Door. Dala také podnět k založení Spolku českých lékařek, tak aby mohl být součástí Mezinárodní ženské organizace lékařek. Františka Plamínková tak vytvořila bohatou síť ženské spolupráce s mezinárodním světem. Pro udržování zahraniční spolupráce vznikl v Ženské národní radě odbor pro styk s cizinou.¹⁹⁹

Na přelomu května a června 1930 zasedal ve Vídni kongres Mezinárodní ženské rady. Zúčastnili se ho delegátky z třiceti pěti zemí a shodly se na výzvě vládám svých zemí o mírovém řešení všech mezinárodních problémů. Součástí kongresu byl i zájezd do Československé republiky, kde byly delegátky pozvány na oběd prezidentem T. G. Masarykem a poté pro ně byla uspořádána zahradní slavnost v Královské zahradě Pražského hradu.²⁰⁰ Další kongres Mezinárodní ženské rady se konal v Paříži roku 1934. Československá Ženská národní rada

---

¹⁹⁸ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. s. 88 – 89.

¹⁹⁹ BUREŠOVÁ, Jana. *Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné aktivní lidské bytosti*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 383 - 384.

²⁰⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 356.

zde byla vyhlášena jako jedna z nejpilnějších odboček Mezinárodní ženské rady.²⁰¹

Mezinárodně organizované pokrokové ženy představovaly v meziválečném období skutečnou sílu s viditelným vlivem v oblasti sociální a politické. Nabytím a užíváním práva na vzdělání a politické svobody se z původních filantropek staly socioložky, političky nebo právničky. Prostřednictvím mezinárodních organizací získávaly ženy ve třicátých letech 20. století vliv na širší okruh světového dění, ačkoli ho svým pozitivním úsilím neodvrátily od dalšího válečného konfliktu.²⁰²

---

²⁰¹ BUREŠOVÁ, Jana. *Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné aktivní lidské bytosti*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 383 - 384.

²⁰² BUREŠOVÁ, Jana. *Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné aktivní lidské bytosti*. In: ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 383.

ZÁVĚR

Od Velké francouzské revoluce, kdy si ženy poprvé uvědomily, že jejich postavení ve společnosti by se mělo změnit, až do druhé světové války, kdy ve většině zemí Evropy bylo zcela běžné ženské volební právo a uzákoněna jejich rovnoprávnost s muži, ušlo ženské hnutí v Evropě dlouhou cestu. Díky vytrvalé činnosti žen se postupně začaly měnit i zákony. Žena přestala být v zákonech prezentována jako osoba zcela podřízená svému manželovi, bez občanských práv, bez možnosti svobodně se rozhodovat, studovat, podnikat, vybrat si jakékoli povolání či volit. Ve všech zkoumaných zemích byl tento proces velmi zdoluhavý a jen pozvolna se vysoké školy začaly zpřístupňovat ženám, vznikaly pracovní předpisy na ochranu pracujících žen, ústavy zakotvily rovnoprávnost žen s muži a přiznaly ženám volební právo. Z diplomové práce vyplývá, že ačkoli byly požadavky francouzských, německých a českých žen totožné, jejich postavení se v každé zemi vyvíjelo zcela jinak. Závěry komparace těchto tří zemí jsou z hlediska vývoje postavení žen poměrně paradoxní.

Ve Francii došlo vlivem Velké francouzské revoluce k velkým společenským změnám. Začaly se zde šířit osvícenské myšlenky o rovnosti všech lidí. Vznikla jedna z nejvýznamnějších evropských soukromoprávních kodifikací. Neomezené volební právo pro muže zde bylo zavedeno již v roce 1848. A ve stejném roce se také ve Francii zrodilo nejpokrokovější ženské hnutí v Evropě požadující volební právo. Již roku 1870 mohly francouzské ženy studovat na všech fakultách vysokých škol kromě teologické fakulty. Francie mezi prvními státy Evropy zpřístupnila ženám právnickou fakultu. Díky tomu působilo v roce 1921 v Paříži již čtrnáct advokátek. Je tak velkým paradoxem, že přes veškerou pokrokovost Francie, získaly francouzské ženy rovnoprávnost s muži a volební právo jako jedny z posledních v Evropě až po druhé světové válce.

Přesto, že v Německu nebyla činnost ženského hnutí tak výrazná jako ve Francii a že se Všeobecný německý ženský spolek oficiálně přihlásil k požadavku volebního práva pro ženy až v roce 1905, získaly německé ženy volební právo jako jedny z prvních v Evropě již v srpnu 1919. Po první světové válce byly německé ženy zaměstnávány téměř ve všech odvětvích. Od roku 1922 se ženy v Německu mohly stát advokátkami a soudkyněmi. Roku 1928 pronesla na půdě Mezinárodního soudního dvora v Haagu první německá žena zahraničně

politický projev. Tento velmi příznivý trend v Německu však přetřal nástup Adolfa Hitlera k moci a vznik Třetí říše. Třetí říše přisoudila ženám pouze úlohu matky. Úkolem každé ženy mělo být přivést na svět co největší počet zdravých dětí. Veřejně činná žena tak začala být nežádoucí. Roku 1933 bylo německým ženám zakázáno kandidovat do říšského sněmu. Nesměly ani vykonávat povolání advokátky, státní zástupkyně nebo soudkyně. Svaz německých ženských spolků se v obavě před nacifikací raději sám rozpustil.

Ve srovnání s Francií a Německem probíhal proces emancipace v českých zemích mnohem pomaleji. Ještě na konci 19. století zde panovalo přesvědčení o nedokonalosti ženského organismu. Teprve v roce 1897 bylo ženám umožněno studium na filozofické fakultě a roku 1900 na lékařské fakultě. Zpřístupnění ženám se velmi dlouho bránily české právnické fakulty. Změnu tohoto pomalého vývoje přinesl vznik Československé republiky, a to především díky pokrokovým názorům prvního prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, jenž byl i díky své americké manželce Charlottě zastáncem ženské emancipace. Proto české ženy získaly volební právo mezi prvními v Evropě již v roce 1919 (tedy dvacet sedm let před francouzskými ženami). Ústava z roku 1919 je také zrovnoprávnila s muži. A roku 1918 jim bylo konečně umožněno i studium na právnické fakultě. O to, aby byly právní předpisy zrovnoprávňující ženy s muži realizovány i v praxi, se po celou dobu první republiky snažila jedna z prvních senátorek a výrazná česká feministka Františka Plamínková. Její činnost přispěla ke kladnému vnímání Československa i na poli mezinárodním.

Ve druhé polovině 20. století se evropským ženám podařilo dokončit ženskou emancipaci. Právní předpisy jim konečně zaručovaly občanská práva a zrovnoprávnily je s muži. I tak se změny na poli legislativním, odrážely v běžném životě jen velmi pozvolna. Díky těmto změnám, které pobíhaly od první poloviny 19. století do druhé poloviny 20. století, jsou dnes evropské ženy naprosto rovnocenné svým mužským protějškům. Dnes už se nikdo ani nepozastavuje nad rovnými příležitostmi žen a i ženám již přijdou naprosto samozřejmé. Je však nutné nezapomenout na to, že tomu, aby ženská rovnoprávnost s muži mohla být považována za přirozenou a samozřejmou předcházelo dlouhé a nelehké úsilí.

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

The main aim of my thesis is to focus on status of women in the legislation, and to compare their status de jure with their everyday life, primarily in their family, professional and social life. An important task of the thesis is not only to show how the legislation described women, but also highlight the fact that the legislation improving the status of women was not created by it selves. It was created thanks to long-term activities of women who had not been indifferent to their fate.

The thesis is divided into three chapters in the terms of time. The first chapter describes the period from the second half of the 19th century to the beginning of the World War I. It is the time after French revolution which led to social changes and changes perceptions of women. The second chapter deals with the period after World War I. The task of this chapter is to describe the influence of the World War I on the beginnings of female emancipation. The third chapter focuses on the period between two world wars. The period from 1920 to the beginning of the World War II is the time of completion of female emancipation, although due to the war the status of women got worse. The thesis examines this issue in terms of three European countries: France, Germany and Czechoslovak Republic.

And what are the conclusions of the thesis? The thesis shows that although the requirements of French, German and Czech women were identical, their status in each country developed differently.

France was in term of the status of women very advanced country. French women were allowed to study at all faculties of universities already in 1870. France was among the first countries in Europe which open the faculty of law to women. As a result there were fourteen lawyers in Paris in 1921. It's so ironic that despite all the progress in France, French women gained equal rights with men and the right to vote as one of the last in Europe after World War II.

Women's movement activity in Germany was not as pronounced as in France. General German Women's Association officially required the right to vote for women until 1905. Despite that fact, German women gained the right to vote as one of the first in Europe in August 1919. After the World War I, German women were employed in almost all sectors. This very favorable trend in Germany was ended by Adolf Hitler. Third Reich attributed to women only one

role, the role of the mother. The main task of every German woman was to give birth to as many healthy children. Publicly-employed woman began to be undesirable.

Compared to France and Germany, process of emancipation in the Czech lands was much more slowly. Only in 1897 women were allowed to study at the faculty of philosophy and in 1900 at the medical faculty. Modification of this slow progress was brought by the establishment of the Czechoslovak Republic. The first president Tomas Garrigue Masaryk was supporter of women's emancipation due to his American wife Charlotte. Thus, Czech women gained the right to vote among the first in Europe in 1919 (it means twenty-seven years before French women). The Constitution of 1919 provided women with the equality of rights. And in 1918 faculty of law was finally allowed to women.

In the second half of the 20th century, European women managed to finish the women's emancipation. Legislation finally guaranteed them the civil rights and equality with men. However, changes in the legislation, was reflected in everyday life very slowly.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

A. PRAMENY

- 1.) Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve zněních z roku 1857, 1872, 1920 a 1925.
- 2.) Zákon č. 117/1852 ř. z., trestní zákoník, ve znění z roku 1852.
- 3.) Zákon č. 1/1863 ř. z., všeobecný obchodní zákoník, ve zněních z roku 1863, 1896 a 1920.
- 4.) Zákon č. 67/1875 ř. z., jenž se týče organizace burs.
- 5.) Zákon č. 91/1918 Sb., o osmihodinové pracovní době.
- 6.) Zákon č. 320/1919 Sb., o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a překážkách manželství.
- 7.) Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.
- 8.) Zákon č. 1/1928, zákon směnečný.
- 9.) Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení.
- 10.) Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský, návrh superrevizní komise, 1931
- 11.) ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl. 1., §§ 1-284.* Praha: ASPI Publishing, 2002. 1192 s. ISBN 80-85963-60-4.
- 12.) SCHELLE, Karel; TAUCHEN Jaromír. *Prameny k dějinám soukromého práva.* Brno: Key Publishing, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7418-089-7

B. LITERATURA

1. Knižní

a) Česká

- 1.) ABRAHAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 367 s. ISBN 80-7325-060-8.
- 2.) BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav, ml., *Právní dějiny evropských zemí a USA.* 3. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 247 s. ISBN 80-86898-20-2

- 3.) BALÍK, Stanislav, a kol. *Dějiny státu a práva za kapitalismu do roku 1945: určeno pro posl. fak. právnické*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. 152 s.
- 4.) BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 381 s. ISBN 978-80-7106-494-7.
- 5.) BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. 506 s. ISBN 80-244-0248-3.
- 6.) ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. 601 s. ISBN 80-7194-920-5.
- 7.) HANEL, Jaromír. *Soukromé právo německé: přednáší J. Hanel*. Praha: Všehrad, 1906. 328 s.
- 8.) HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1998. 314 s. ISBN 80-210-1809-7.
- 9.) KADLECOVÁ, Marta; SCHELLE, Karel; VESELÁ Renata; VLČEK, Eduard. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 279 s. ISBN 978-80-7380-041-3.
- 10.) KOTULÁN, Jaroslav; UHLÍŘ, Dušan. *Evropa 1805: sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu konaného v budově veřejného ochránce práv, Brno, 26. - 28. září 2005*. Brno: Československá napoleonská společnost, 2006. 759 s. ISBN 80-239-7694-X.
- 11.) KUKLÍK, Jan; SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. 198 s. ISBN 978-80-87109-07-6.
- 12.) LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1.
- 13.) MALÝ, Karel, a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2005. 673 s. ISBN 80-7201-433-1.
- 14.) MIKULOVÁ, Marie. *Žena v právním řádě československém*. Praha: V. Hlebrant, 1936. 256 s.

- 15.) PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Občanská rovnoprávnost žen*. Praha: Státní školní knihosklad, 1920. 39 s.
- 16.) PEŠEK, Jiří; LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. 436 s. ISBN 80-902151-1-4.
- 17.) ROUSSEAU, Jean Jacques. *Emil čili O výchování*. Přerov: Fr. Bayer, 1907. 454 s.
- 18.) SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 1134 s. ISBN 978-80-7380-043-7.
- 19.) SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír; VESELÁ, Renata. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing s.r.o., 2010. 156 s. ISBN 978-80-7418-082-8
- 20.) SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. 267 s. ISBN 80-210-3899-3.
- 21.) SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy: 1811 - 1950 - 1964*. Brno: Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 1993. 602 s. ISBN 80-210-0597-1.
- 22.) SELTENREICH, Radim. *Dějiny vědy soukromého práva v Německu: (od počátku 19. století do konce druhé světové války)*. Praha: Ediční středisko PF UK Praha, 1998. 112 s. ISBN 80-85889-17-X.
- 23.) SELTENREICH, Radim. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 3. vydání. Praha: Leges, 2010. 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7.
- 24.) VACEK, Václav. *Rozvod a rozluka: Nová úprava manželského práva v Československé republice*. Praha: A. Svěcený, 1920. 32 s.
- 25.) VESELÁ, Renata, a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s. ISBN 80-86432-48-3.
- 26.) VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel, a kol. *Právní dějiny: Státy západní Evropy a USA*. Brno: Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 1999. 720 s. ISBN 1081-139-1999.
- 27.) VOJÁČEK, Milan. *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. Praha: Scriptorium, 2007. 366 s. ISBN 978-80-86712-45-1.
- 28.) *Právníčky na universitě a v praxi*. Praha: Právnícký odbor Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen v Republice československé, 1928. 40 s.

b) Cizojazyčná

- 1.) FAURÉ, Christine. *Political and historical encyclopedia of women*. New York: Routledge, 2003. 548 s. ISBN 1-57958-237-0.
- 2.) SIMONTON, Deborah. *A history of European women's work: 1700 to the present*. New York: Routledge, 1998. 337 s. ISBN 0-415-05532-6.

2. Časopisecká

- 1.) SVADBOVÁ, Blanka. *První vysokoškolačky na pražské univerzitě a jejich uplatnění*. Tvar. 1993, roč. 4, č. 39/40, s. 14-15. ISSN 0862-657X.
- 2.) TAUCHEN, Jaromír. *Žena v právním řádu Třetí říše*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2008, roč. 16, č. 1, s. 81-86. ISSN 1210-9126.